

**ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΕΛΛΑΔΑΣ**

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ

***«Από τον ανταγωνισμό στη συνεργασία,
για ένα σχολείο της συλλογικότητας και της
δημοκρατίας. Πολιτικές διαστάσεις,
εκπαιδευτικές και παιδαγωγικές
προσεγγίσεις»***

ΚΥΡΙΑΚΗ 1 ΜΑΡΤΙΟΥ 2026

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ

«Από τον ανταγωνισμό στη συνεργασία. Για ένα σχολείο της συλλογικότητας και της δημοκρατίας. Πολιτικές διαστάσεις, εκπαιδευτικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις»

ΚΥΡΙΑΚΗ 1 ΜΑΡΤΙΟΥ 2026

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Σ. ΜΑΡΙΝΗΣ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Καλησπέρα συναδέλφισσες και συνάδελφοι. Να σας καλωσορίσουμε, να ευχηθούμε σε όλους καλή δύναμη και υγεία. Για μια ακόμα βραδιά, για μια ακόμα Κυριακή, ανταμώνουμε στις διαδικτυακές εκδηλώσεις της Δασκαλικής Ομοσπονδίας, συνεχίζοντας αυτές τις δράσεις που έχουμε αποφασίσει και κλιμακώνουμε εδώ και πέντε χρόνια, που αφορούν τον αγώνα που δίνει ο κλάδος απέναντι στην πολιτική της κατηγοριοποίησης του σχολείου, απέναντι στην απαξίωση του παιδαγωγικού μας ρόλου.

Μέσα από τέτοιες εκδηλώσεις, σε συνδυασμό με τους αγώνες και τις αγωνιστικές δράσεις του κλάδου, επιδιώκουμε να δώσουμε μια ολοκληρωμένη επιστημονική και παιδαγωγική απάντηση, απέναντι στα κυβερνητικά σχέδια και την κυβερνητική πολιτική που πραγματικά δεν έχει καμία στόχευση στο να βελτιώσει την καθημερινότητα στα σχολεία.

Οπότε, όταν σας καλούμε και σήμερα να παρακολουθήσετε όλες αυτές τις εκδηλώσεις που θα πραγματοποιήσουμε με ένα εξαιρετικό περιεχόμενο και ευχαριστούμε για μια ακόμη φορά και τους καθηγητές που στηρίζουν αυτές τις δράσεις με τη συμμετοχή τους.

Ο κλάδος συνεχίζει να δίνει τον αγώνα, συνεχίζει να παλεύει, όπως συνεχίζει να παλεύει και να αγωνίζεται όλος ο ελληνικός λαός, να μην το βάζει κάτω. Και αυτό νομίζω ότι αποδείχθηκε και από τις χθεσινές μεγαλειώδεις θα μου επιτρέψετε να πω, συγκεντρώσεις όλη την Ελλάδα, στα

τρία χρόνια από την συμπλήρωση τρία χρόνια από το έγκλημα των Τεμπών, όπου το παλλαϊκό αίτημα αυτό το έγκλημα να μη συγκαλυφθεί, να αποδοθούν όλες οι ευθύνες, οι πολιτικές, οι ποινικές, όσο ψηλά και αν φτάνουν, για μια ακόμα φορά διατρανώθηκε με έναν emphaticό τρόπο από το λαό.

Και ταυτόχρονα, φυσικά, το αίτημα αυτού του αγώνα που δίνουμε όλα αυτά τα χρόνια είναι να καταδικαστεί αυτή η πολιτική που μας οδηγεί σε Τέμπη, που αντιμετωπίζει τη ζωή μας, την Υγεία, την Παιδεία σαν κόστος. Και πραγματικά, αυτό το μεγάλο εμπόδιο το βρίσκουμε μπροστά μας σε κάθε βήμα που κάνουμε.

Συναδέλφισσες και συνάδελφοι, νομίζω επίσης ότι κανείς δε μπορεί να κλείνει τα μάτια μπροστά στις πολύ σοβαρές, τις πολύ επικίνδυνες εξελίξεις που υπάρχουν και δε νομίζω ότι υπάρχει κανένας και καμία που να μη συγκλονίστηκε με τις εικόνες που είδαμε χτες και από σήμερα το πρωί να φτάνουν στους δέκτες μας, με το βομβαρδισμένο σχολείο στο Ιράν, με πάνω από 100 μαθήτριες Δημοτικού, κορίτσια νεκρά, ως αποτέλεσμα μιας ακόμα κλιμάκωσης της επίθεσης των ΗΠΑ, του Ισραήλ στο Ιράν, που βάζει φωτιά σε ολόκληρη την περιοχή, που δημιουργεί πολύ επικίνδυνες καταστάσεις για όλους τους λαούς και για το δικό μας λαό, με την έννοια ότι και χώρα μας εμπλέκεται με διάφορους τρόπους σε αυτούς τους σχεδιασμούς.

Οπότε νομίζω ότι χρειάζεται μια εγρήγορση, χρειάζεται μια παρέμβαση των εργαζόμενων στις εξελίξεις, για να μη ματώσουμε για σχεδιασμούς και για συμφέροντα που δεν έχουν καμία σχέση με τις δικές μας ανάγκες, για να μπορούν οι λαοί, όλης της περιοχής και όλοι του κόσμου, να είναι ελεύθεροι, να χαράζουν ήδη για τη μοίρα τους, χωρίς προστάτες και χωρίς να υποτάσσονται οι ζωές τους, το μέλλον τους, στα μεγάλα συμφέροντα.

Γιατί μιλάμε σήμερα με έναν άλλο τρόπο φυσικά για τον ανταγωνισμό, αλλά είναι και αυτοί οι ανταγωνισμοί που σε ένα ευρύτερο, σε ένα παγκόσμιο επίπεδο δημιουργούν όλες αυτές τις πολύ επικίνδυνες καταστάσεις. Οπότε νομίζω ότι το επόμενο διάστημα θα χρειαστεί να βάλουμε πραγματικά τη σφραγίδα μας στις εξελίξεις που είναι πολύ επικίνδυνες.

Να μην πω κάτι παραπάνω εισαγωγικά. Πραγματοποιούμε σήμερα τη δεύτερη διαδικτυακή εκδήλωση και την τρίτη, αν προσθέσουμε και

την εκδήλωση που πραγματοποιήσαμε την προηγούμενη εβδομάδα στην Κοζάνη με θέμα το δημογραφικό, μια διαδικτυακή εκδήλωση με θέμα «Από τον ανταγωνισμό στη συνεργασία για ένα σχολείο συλλογικότητας της συλλογικότητας και της δημοκρατίας, πολιτικές διαστάσεις, εκπαιδευτικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις».

Ένα εξαιρετικά επίκαιρο θέμα που μπορεί να φωτίσει πάρα πολλές πλευρές της καθημερινότητας που ζούμε μέσα στα σχολεία, αλλά να μας βάλει και προβληματισμούς για το πώς μπορούμε να προσπεράσουμε αυτή την κατάσταση και να βρεθούμε σε δρόμους διεκδίκησης και αντίστασης.

Και να ευχαριστήσουμε τους τρεις καθηγητές και καθηγήτριες που είναι στη σημερινή μας εκδήλωση: Τον κ. Γρόλλιο, Ομότιμο Καθηγητή του Πανεπιστημίου, του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Θεσσαλονίκης, την κα Παναγιώτα Γούναρη, Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου της Μασαχουσέτης και του Παιδαγωγικού Δημοτικής Εκπαίδευσης του ΕΚΠΑ και την κα Παγώνη Μαρία, Καθηγήτρια Επιστημών Αγωγής στο Πανεπιστήμιο της Λιλ.

Σας ευχαριστούμε πολύ για τη συμμετοχή σας, για τη στήριξη στον αγώνα της ΔΟΕ, περιμένουμε με πολύ μεγάλο ενδιαφέρον ν' ακούσουμε τις εισηγήσεις σας, τις τοποθετήσεις σας, ν' απαντήσετε στα ερωτήματα των συναδέλφων μας όπου, θυμίζουμε για μια ακόμα φορά, κατατίθενται με τον γνωστό τρόπο στο κανάλι στο Youtube, υπάρχει και η φόρμα Google Forms όπου μπαίνουμε μέσα, καταθέτουμε το ερώτημά μας και στον δεύτερο κύκλο μετά τις εισηγήσεις, θα μπορούμε στη διαδικασία των απαντήσεων.

Να μην πω κάτι παραπάνω. Να ξεκινήσουμε ευθύς αμέσως τη σημερινή μας εκδήλωση και να δώσουμε το λόγο στον πρώτο μας ομιλητή, τον κ. Γρόλλιο.

Π. ΓΡΟΛΛΙΟΣ: Να καλησπερίσω κι εγώ απ' τη μεριά μου, να πω ευχαριστώ στο Διοικητικό Συμβούλιο της ΔΟΕ για την πρόσκληση, η οποία, προφανώς, με τιμά. Να πω ότι χαίρομαι που βλέπω συναδέλφους από το Διοικητικό Συμβούλιο της ΔΟΕ με τους οποίους έχουμε συναντηθεί και τα προηγούμενα χρόνια σε άλλες διαδικασίες, εκδηλώσεις αλλά και σε αγωνιστικές κινητοποιήσεις.

Να πω ότι συμφωνώ με τα όσα ανέφερε προηγουμένως ο Πρόεδρος της ΔΟΕ, ο κ. Μαρίνης, όσον αφορά τα Τέμπη αλλά και την επέμβαση των Αμερικανών και των Ισραηλινών στο Ιράν, οι οποία είναι προφανές ότι καταλύει κάθε έννοια εθνικής ανεξαρτησίας και αποτελεί κορύφωση μιας σειράς προηγούμενων πολεμικών ενεργειών αυτών των δύο χωρών.

Και να πω ότι το θέμα το οποίο θα πιάσω στην εισήγησή μου είναι ουσιαστικά η συνεργατική διδασκαλία. Εντασσόμενο αυτό το θέμα στο γενικότερο θέμα της σημερινής συζήτησης, που είναι όπως διαβάστηκε προηγουμένως «Απ' τον ανταγωνισμό στη συνεργασία για ένα σχολείο της συλλογικότητας και της δημοκρατίας. Πολιτικές διαστάσεις και πολιτικές και παραγωγικές προσεγγίσεις».

Η συνεργατική διδασκαλία λοιπόν, με την οποία θα ασχοληθώ, είναι μια ιδέα η οποία δεν γεννήθηκε πρόσφατο στο σχολείο. Έχει μια μακρά ιστορία και μπορούμε να πούμε ότι ο πρώτος αυθεντικός εκπρόσωπός της, σύμφωνα με διάφορες αναλύσεις που έχουν γίνει στο παρελθόν, είναι ο Αμερικανός φιλόσοφος και παραγωγός John Dewey.

Ο Dewey, ο οποίος έζησε από το 1859 μέχρι το 1952, ήταν ένας από τους ιδρυτές της φιλοσοφίας του πραγματισμού και ένας από τους μεγαλύτερους παιδαγωγούς στην ιστορία της Παιδαγωγικής. Και ήταν και βέβαια και ο σημαντικότερος εκπρόσωπος του κινήματος της προοδευτικής εκπαίδευσης στις Ηνωμένες Πολιτείες. Εφάρμοσε τις ιδέες του στο εργαστηριακό σχολείο στο Σικάγο στη στροφή του προηγούμενα αιώνα, δηλαδή από το 1896 μέχρι το 1904.

Θ' αναφέρω πολύ σύντομα σε μερικά βασικά στοιχεία της κοινωνικοπολιτικής και παιδαγωγικής του θεωρίας και στη συνέχεια θα αναφερθώ στους λόγους για τους οποίους αυτή δεν εφαρμόστηκε. Ο Dewey λοιπόν συγκρότησε μια κοινωνικοπολιτική θεωρία, η οποία θεμελιωνόταν στις έννοιες δημοκρατίας, της επιστήμης και της εκπαίδευσης.

Υποστήριζε δηλαδή ότι δημοκρατία έπρεπε να διαπνέει την πολιτική, την επιστήμη, την τέχνη, την μόρφωση, την ηθική και την οικονομία. Δεν είναι, δηλαδή, μια έννοια που περιορίζεται στην πολιτική αλλά πρέπει να διαπνέει όλες τις σφαίρες της κοινωνίας, όλους τομείς της κοινωνίας.

Η δημοκρατία, σύμφωνα με τη θεωρία του, πρέπει να συνδέεται άρρηκτα με τη χρησιμοποίηση της πειραματικής μεθόδου, ως θεμελιώδους χαρακτηριστικού της επιστημονικής σκέψης και με τη σχεδιασμένη βιομηχανική ανάπτυξη. Θεωρούσε ότι στην κοινωνία της εποχής του εξαφανιζόταν πλέον η αρχή του ανταγωνισμού, ενώ αναδυόταν η αρχή της συνεργασίας.

Θεωρούσε επίσης ότι η δημοκρατία αντιστοιχούσε σε μια κοινωνία στην οποία οι άνθρωποι θα συμμετείχαν στη διαμόρφωσή της. Ο ρόλος εκπαίδευσης για τον Dewey ήταν κρίσιμος για τη δημοκρατία αφού η ολοκλήρωσή της ήταν αδύνατο να πραγματοποιηθεί χωρίς την απελευθέρωση του νου. Η εκπαίδευση για τον Dewey αναγορευόταν σε βασική μέτρα κοινωνικής μεταρρύθμισης.

Θεωρούσε ότι η ανάπτυξη, ατομική-κοινωνική θα πραγματωνόταν στο πλαίσιο της κοινότητας και θα χαρακτηριζόταν από τον πειραματισμό την επιστήμη και τη συνεργασία. Στο σχολείο που δούλεψε και διέυθυνε ο ίδιος, το αναλυτικό πρόγραμμα έδινε έμφαση στη συνεργασία και στην τεχνολογία.

Αυτά είναι μερικά βασικά στοιχεία της θεωρίας του, πολύ επιγραμματικά δοσμένα. Αυτό που με ενδιαφέρει εδώ να δω, να σας αναλύσω πολύ σύντομα, είναι γιατί το ενώ η φήμη του Dewey εξαπλώθηκε στις ΗΠΑ αλλά και διεθνώς, η υπεροχή της παραγωγικής του σκέψης αναγνωριζόταν ευρύτατα, το σύνολο της παιδαγωγικής του εφαρμόστηκε με ολοκληρωμένο τρόπο σε ελάχιστα σχολεία των ΗΠΑ, μόνο σε 4.

Ποια είναι η ερμηνεία αυτού του γεγονότος; Γιατί δηλαδή δεν εφαρμόστηκε η θεωρία του; Η ερμηνεία αυτού του γεγονότος, σχετίζεται με την επικράτηση της ατομικιστικής και ανταγωνιστικής λογικής στην εκπαίδευση και στη διδασκαλία των ΗΠΑ.

Οι απόψεις του Dewey για την εκπαίδευση αφ' ενός δεν προωθούσαν την κυρίαρχη τάση για την εκπαίδευση, την τάση της υποταγής στα standards, αυτό που λέμε στα ελληνικά πρότυπα, από τη μια μεριά και αφετέρου περιείχαν στοιχεία τα οποία ήταν επιβλαβή για τα άμεσα οικονομικά

συμφέροντα της πιο ισχυρής μερίδας της αμερικάνικης κυρίαρχης αστικής κοινωνικής τάξης.

Τέτοια στοιχεία ήταν πρώτον η αντίθεση του Dewey στη σύνδεση των σχολείων με τις επιχειρήσεις, ο Dewey ήταν κάθετα αντίθετος στο να συνδέονται τα σχολεία και γενικότερα η εκπαίδευση με τα συμφέροντα των επιχειρήσεων και δεύτερον, η αντίρρηση του Dewey στη μετατροπή ενός μέρους της εκπαίδευσης σε επαγγελματική εξάσκηση, του πλήρους διαχωρισμού της εκπαίδευσης, της θεωρίας από την πράξη.

Και το τρίτον ήταν ότι ο Dewey υποστήριζε, αυτό που είναι το θέμα μας σήμερα, τη συνεργατική μάθηση. Ο ίδιος, αργότερα, στην δεκαετία του 1920, μετά από διάφορα ταξίδια του διεθνώς, έκανε την εξής ερμηνεία για τη μη εφαρμογή των ιδεών του: Είπε ότι το σύστημα του κέρδους που κυριαρχούσε στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ήταν υπεύθυνο γι' αυτό το γεγονός, δηλαδή για τη μη εφαρμογή των δικών του ιδεών.

Αυτό είναι ένα σημαντικό στοιχείο για τη συζήτησή μας, για να μπορούμε να καταλαβαίνουμε γιατί, παρ' όλο που από πολλούς αναγνωρίζεται η αξία της συνεργατικής μάθησης και εκπαίδευσης, στην παιδαγωγική πράξη εφαρμόζεται ελάχιστα. Και όχι μόνο στην Αμερική, όπως είπαμε, με τον Dewey στις αρχές του 20ου αιώνα, αλλά και διεθνώς. Θα αναφερθώ λίγο στο «διεθνώς».

Θα χρησιμοποιήσω εδώ μερικά σημεία-συμπεράσματα από ένα βιβλίο του John Hetty, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Auckland στη Νέα Ζηλανδία. το οποίο τίτλο «Ορατή μάθηση μιας σύνθεσης περισσότερων από 800 μετα-αναλύσεις που σχετίζονται με τις επιδόσεις».

Αυτό το βιβλίο είναι προϊόν μιας 15ετούς έρευνας του συγγραφέα για τις μετα-αναλύσεις στην εκπαίδευση και αφορά εκατομμύρια μαθητές σχολικής ηλικίας αποτελώντας τη μεγαλύτερη μέχρι σήμερα συλλογή ερευνητικών δεδομένων σχετικά με το τι αποδίδει στα σχολεία και προδίδει μάθηση. Μετα-έρευνες διευκρινίζω είναι έρευνες που μελετούν άλλες έρευνες. Δηλαδή αν ας πούμε για το ζήτημα της συνεργατικής διδασκαλίας υπάρχουν, λέω έναν τυχαίο αριθμό, 2.000 έρευνες διεθνώς, υπάρχουν και 3, 4, 5 μετα-αναλύσεις, οι οποίες αναλύουν αυτές τις έρευνες.

Και είναι ουσιαστικά ίσως ο πιο έγκυρος τρόπος για να καταλάβουμε αυτό που είπα πριν, το τί αποδίδει στα σχολεία και τί προωθεί τη μάθηση. Ποια τα συμπεράσματα λοιπόν από την έρευνα των μετα-αναλύσεων; Όπως μας τα παρουσιάζει ο συγγραφέας που ανέφερα προηγουμένως, οι οποίες αφορούν τη συνεργατική μάθηση:

Το πρώτο συμπέρασμα είναι ότι υπάρχει μια καθολική, παγκόσμια ουσιαστικά συμφωνία στις έρευνες ότι η συνεργατική μάθηση συμβάλλει αποφασιστικά στη μάθηση, ιδιαίτερα όταν συγκρίνεται με την ανταγωνιστική ή την ατομική μάθηση.

Η συνεργατική μάθηση δηλαδή, έχει σημαντική αύξηση, στην αύξηση του ενδιαφέροντος των μαθητών και στην επίλυση προβλημάτων. Αυτή η επίδραση, ερμηνεύεται με βάση τη σχέση της με την εμπλοκή των συμμαθητών στη διαδικασία της μάθησης. Δηλαδή ότι ο μαθητής δε μαθαίνει μόνος του, αλλά μαζί με τους συμμαθητές του.

Βέβαια, ξέρουμε ότι όλοι οι μαθητές δεν επιτυγχάνουν ή δεν προτιμούν τις συνεργατικές καταστάσεις μάθησης, το ξέρουμε όσοι έχουμε δουλέψει σε σχολείο, το γνωρίζουμε πάρα πολύ καλά αυτό. Κι όχι μόνο σε σχολείο, και σε άλλες βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Όμως, το σημαντικό δεν είναι ότι κάποιοι μαθητές δεν προτιμούν αυτές τις καταστάσεις, δηλαδή της συνεργατικής μάθησης, το σημαντικό είναι ότι οι καταστάσεις συνεργατικής μάθησης παράγουν περισσότερα αποτελέσματα. Οι πλειονότητες των μετα-αναλύσεων, οι οποίες είναι πολλές στην περίπτωση της συνεργατικής μάθησης, δείχνουν υψηλά αποτελέσματα.

Η συνεργασία μας δείχνουν ότι είναι ανώτερη από τον ανταγωνισμό σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα. Γλώσσα, Μαθηματικά, Φυσική, Κοινωνικές Επιστήμες και Φυσική Αγωγή. Η συνεργασία είναι ανώτερη από τον ανταγωνισμό σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο.

Η συνεργασία είναι ανώτερη από τον ανταγωνισμό για σκοπούς που σχετίζονται με την κατάκτηση εννοιών, για την επίλυση προβλημάτων, για τις κρίσεις και τις προβλέψεις. Συμβάλλει σε σημαντικό βαθμό στη μάθηση

των ενηλίκων, καθώς προωθεί την επιτυχία, τις θετικές διαπροσωπικές σχέσεις, την κοινωνική υποστήριξη και την αυτοεκτίμηση.

Τα αποτελέσματα αυτά που ανέφερα προηγουμένως είναι παρόμοια στη διάρκεια πολλών δεκαετιών, δηλαδή δεν είναι πρόσκαιρα αποτελέσματα μερικών χρόνων. Και δεν υπάρχουν διαφορές ανάλογα με τις επιβραβεύσεις που δίνονται στους μαθητές ή με το εργαστηριακό ή όχι πεδίο στο οποίο εφαρμόζονται, ή με τη διάρκεια των μελετών από μια ώρα έως πολλούς μήνες ή με τους στόχους και την ποιότητα των μελετών.

Οι συνεργατικές εμπειρίες προωθούν πιο θετικές σχέσεις, μάλιστα, ανάμεσα άτομα με διαφορετικές εθνικές προελεύσεις και πιο θετικές σχέσεις ανάμεσα στα λεγόμενα, αυτό είναι ένας αγγλοσαξονικός όρος που χρησιμοποιώ εδώ, ανάμεσα σε προνομιούχο, όπως το χρησιμοποιεί ο συγγραφέας, ανάμεσα σε προνομιούχα ή μη προνομιούχα άτομα. Δηλαδή εννοεί άτομα ουσιαστικά από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και τάξεις.

Το ερώτημα είναι γιατί όμως εφόσον αυτά είναι τα αποτελέσματα των ερευνών και δεν διαφωνεί κανένας στο ότι η συνεργατική μάθηση είναι ανώτερη σε επίπεδο αποτελεσμάτων με διάφορους τρόπους τους οποίους ανέφερα προηγουμένως, για ποιόν λόγο δεν εφαρμόζεται πλατιά διεθνώς σήμερα, στις μέρες μας.

Η απάντηση δική μου στο θέμα αυτό είναι ότι οφείλεται η μη εφαρμογή της συνεργατικής διδασκαλίας, οφείλεται στο ότι εδώ και μισό περίπου αιώνα, δηλαδή από την αρχή της δεκαετίας του '80 μέχρι σήμερα, κυριαρχούν οι νεοφιλελεύθερες και νεοσυντηρητικές αντιλήψεις για την εκπαίδευση οι οποίες εξειδικεύονται στη δραστική περικοπή των δαπανών για τη δημόσια εκπαίδευση, και συνεπώς την προώθηση της ιδιωτικής, στη διείσδυση των επιχειρήσεων σε τομείς της δημόσιας εκπαίδευσης και την εφαρμογή ιδιωτικοοικονομικών κριτηρίων στη διοίκησή της, ώστε να λειτουργεί η δημόσια-ιδιωτική εκπαίδευση πειθαρχημένα και ευέλικτα, στην έμφαση σε όσα γνωστικά αντικείμενα παρέχουν δεξιότητα για την αγορά εργασίας, με αποτέλεσμα την υποβάθμιση εκείνων των αντικειμένων που έχουν κυρίως ανθρωπιστικό, καλλιτεχνικό και κοινωνικό περιεχόμενο, όπως και η προώθηση της κατάρτισης έναντι της πολύπλευρης μόρφωσης.

Επίσης, η ενίσχυση της διαφοροποίησης και του ανταγωνισμού μεταξύ των εκπαιδευτικών μονάδων, ώστε η εκπαίδευση να λειτουργεί, σύμφωνα με τις αντιλήψεις που ανέφερα, τις νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις, σαν αγορά. Και τέλος, η ενίσχυση της ιεραρχικής από τα πάνω αξιολόγησης εκπαίδευσης των μαθητών και των Εκπαιδευτικών, με σκοπό τον ολοκληρωτικό ιδεολογικοπολιτικό έλεγχό τους.

Τ' αποτελέσματα αυτών των πολιτικών, για τη μεγάλη πλειονότητα των Εκπαιδευτικών είναι καταστροφικά και τα γνωρίζουμε από διεθνείς έρευνες αλλά και στη χώρα μας. Η πτώση του ηθικού των Εκπαιδευτικών, πρόωρη εγκατάλειψη του επαγγέλματος, αύξηση των ωρών εργασίας, μειώσεις μισθών ή στασιμότητα μισθών, απολύσεις, επέκταση των εργασιακών σχέσεων, επιδείνωση των συνθηκών εντός των οποίων διεξάγεται η διδασκαλία.

Αλλά είναι επίσης καταστροφικά και για τη μεγάλη πλειονότητα των μαθητών. Τ' αποτελέσματα είναι, η αντιμετώπιση των μαθητών ως εμπορεύματα, η εμπέδωση των άτυπων διακρίσεων εναντίον εκείνων που παρουσιάζουν χαμηλές επιδόσεις, η τυποποίηση και η συντηρητικοποίηση των παιδαγωγικών πρακτικών με στόχο την προσαρμογή τους στις απαιτήσεις των αναρίθμητων εξετάσεων.

Εκτός από αυτούς τους λόγους, οποίοι, κατά τη γνώμη μου ισχύουν γενικώς, διεθνώς δηλαδή, στις περισσότερες χώρες του κόσμου με διαφοροποίηση μεταξύ τους, τόσο προς τους τρόπους εφαρμογής, αλλά όχι ως προς την ουσία αυτών των πολιτικών, να ρίξουμε και μια σύντομη ματιά γιατί, πάλι κατά γνώμη μου, δεν εφαρμόζεται πλατιά στη χώρα μας η συνεργατική διδασκαλία.

Θα αναφέρω εδώ τρεις λόγους και θα περιοριστώ σε αυτούς και δεν θα επεκταθώ στο τι μπορούμε να κάνουμε απέναντι σε αυτούς σε αυτή την κατάσταση. Ίσως αυτό το κάνουμε στη συζήτηση αργότερα, για να μην σας κουράσω.

Οι τρεις λόγοι για τις οποίους, οι πιο σημαντικοί λόγοι, κατά άποψή μου, που υπάρχουν για τη μη εφαρμογή της συνεργατικής διδασκαλίας στην πράξη, παρά την ρητορική που μπορεί να συναντήσει

κανείς σε επίσημα κείμενα για την εκπαίδευση, υπέρ της συνεργασίας στην εκπαίδευση, είναι οι εξής:

Πρώτον: Ότι η κυβερνητική πολιτική στην Ελλάδα, η σημερινή κυβερνητική πολιτική εννοώ, και προηγούμενων κυβερνήσεως αλλά και η σημερινή, εστιάζει στην πριμοδότηση της ιδιωτικής εκπαίδευσης και την υποβάθμιση της δημόσιας. Αναφέρω τα παραδείγματα των ιδιωτικών Πανεπιστημίων, των διαγραφών των φοιτητών, των Ωνάσειων σχολείων και άλλα.

Δεύτερον, εστιάζει στην ατομική αξιολόγηση των Εκπαιδευτικών, η οποία μεταφέρει τα προβλήματα της εκπαίδευσης πρωταρχικά στους Εκπαιδευτικούς και επίσης εστιάζει η κυβερνητική πολιτική στις διώξεις χιλιάδων Εκπαιδευτικών σήμερα, που δεν υποτάσσονται στη λογική της ατομικής αξιολόγησης και απεργούν, απέχουν από αυτήν. Αυτός είναι ο πρώτος λόγος κατά τη γνώμη μου. Δηλαδή η κυβερνητική πολιτική.

Δεύτερος λόγος είναι τί κάνουν τα επιστημονικά λεγόμενα όργανα τα οποία στηρίζουν αυτή την κυβερνητική πολιτική. Ας πούμε, τί κάνει στη συγκεκριμένη περίπτωση ο υπεύθυνος φορέας για τη διασφάλιση ποιότητας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση που ονομάζεται στη χώρα μας ΑΔΙΠΠΔΕ. Είναι ότι δεν κάνει τίποτα στην κατεύθυνση της προώθησης της ομαδικής συνεργατικής διδασκαλίας.

Εδώ έχουμε το φαινόμενο ότι παρ' ό,τι ο διαχρονικός Πρόεδρος της ΑΔΙΠΠΔΕ, ο κ. Ηλίας Μαρσαπούρας, που διορίστηκε σε αυτήν το 2013, πριν 13 χρόνια, δηλαδή Πρόεδρος, και συνεχίζει να είναι μέχρι σήμερα, παρ' ό,τι αυτός έχει γράψει λοιπόν πριν 25 χρόνια βιβλίο με τίτλο «Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση», οι έρευνες που κάνει ο Οργανισμός του οποίου προΐσταται, δηλαδή η ΑΔΙΠΠΔΕ, από το '18 μέχρι σήμερα, αφορούν, ακούστε: Την αυτοαξιολόγηση των εκπαιδευτικών, την αξιολόγηση των μαθητών, 18 και 19 αντίστοιχα, την επιλογή στελεχών της εκπαίδευσης, το 20, την αξιολόγηση των σχολικών εγχειριδίων, το 21, τις εξετάσεις διαγνωστικού χαρακτήρα, το 22, την αξιολόγηση των Σχολικών Μονάδων, το 23 και τον σχολικό προγραμματισμό το 24.

Δηλαδή, καμιά έρευνα από όσες έχει κάνει η ΑΔΙΠΠΔΕ δεν αφορά το εύρος και τους τρόπους εφαρμογής της εργατικής διδασκαλίας στην

Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, ώστε να γνωρίζουμε τι συμβαίνει και να μπορούμε να βελτιώσουμε αυτή την κατάσταση στην κατεύθυνση της εφαρμογής της συνεργατικής εκπαίδευσης. Και γι' αυτό είναι φυσιολογικό μετά να κυριαρχεί η λογική της ατομικής διδασκαλίας.

Τρίτος λόγος, εκτός από την κυβερνητική πολιτική και την πολιτική που ασκεί ο υπεύθυνος φορέας για τη διασφάλιση της ποιότητας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Τα νέα προγράμματα σπουδών του 2021, τα οποία παρουσιάστηκαν πριν μερικά χρόνια με τυμπανοκρουσίες από την κα Κεραμέως, με βάση τα οποία θα συγγράφονται ακόμα και δεν έχουν παρουσιαστεί ακόμα, τ' αναμένουμε, τα νέα σχολικά εγχειρίδια.

Σε αυτά τα νέα προγράμματα σπουδών η συνεργατική διδασκαλία υποβαθμίζεται ακόμα περισσότερο από τις προηγούμενα προγράμματα του 2003, δηλαδή 20 χρόνια πίσω. Όχι μόνο γιατί τα νέα προγράμματα δεν περιέχουν στο εισαγωγικό τους κείμενο κάποια αναφορά, ούτε μία αναφορά στη συνεργατική διδασκαλία, αλλά και γιατί τα νέα προγράμματα σπουδών δεν περιλαμβάνουν διαθεματικά σχέδια εργασίας που προβλεπόταν στα προηγούμενα να πραγματοποιούνται ομαδικά και συνεργατικά.

Ο αριθμός αυτών των διαθεματικών σχεδίων εργασίας που εξαφανίζονται στα νέα προγράμματα σπουδών Δημοτικού Σχολείου ήταν συνολικά στα προηγούμενα προγράμματα, 65. Αναφέρω αναλυτικά, για το Δημοτικό Σχολείο μιλάω πάντα, Γεωγραφία 8, Γλώσσα 5, Θρησκευτικά 4, Ιστορία 8, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή 4, Μαθηματικά 15, Μελέτη Περιβάλλοντος, 16 και Φυσική 5.

Αντί λοιπόν να διευρυνθεί η συνεργατική ομαδική διδασκαλία στα νέα προγράμματα σπουδών Δημοτικού Σχολείου, μειώνεται και αντί της διεύρυνσης της συνεργατικής διδασκαλίας, προωθείται η λεγόμενη διαφοροποιημένη διδασκαλία. Δηλαδή μια διδασκαλία η οποία, δε θα το αναλύσω τώρα γιατί, αλλά από τη φύση της, διαχωρίζει τους μαθητές και τις μαθήτριες ανάλογα με την ετοιμότητά τους για μάθηση ή ανάλογα με τα

ενδιαφέροντά τους ή ανάλογα με το μαθησιακό τους προφίλ που αποτελούν όλα αυτά ατομικά και μόνο χαρακτηριστικά.

Πρόκειται για μια διδασκαλία η οποία συνδέεται με την οπτική της κοινωνικής αποτελεσματικότητας για το σχεδιασμό των προγραμμάτων σπουδών. Μια οπτική η οποία παρουσιάζεται ως ουδέτερη κοινωνικά και πολιτικά, αλλά στην πραγματικότητα, επιδιώκει τη συντήρηση της εκπς και της κοινωνίας.

Θα σταματήσω σε αυτά που είπα προηγουμένως. Αν υπάρχουν ερωτήσεις ή συζήτηση σχετική για το τι μπορούμε να κάνουμε απέναντι σε αυτά, θα αναφερθώ στη συνέχεια της συζήτησης. Σας ευχαριστώ για την προσοχή.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Κι εμείς ευχαριστούμε κύριε Γρόλλιο για την εισήγησή σας. Νομίζω ότι δημιουργεί αρκετά ερεθίσματα και προβληματισμούς. Οπότε, ό,τι ερωτήματα υπάρχουν μπορούν να κατατίθενται.

Δίνω τον λόγο στην κυρία Παναγιώτη Γούναρη για ν' ακούσουμε μ' ενδιαφέρον την εισήγησή της. Κυρία Γούναρη έχετε το λόγο.

Π. ΓΟΥΝΑΡΗ: Κι εγώ να σας ευχαριστήσω πάρα πολύ για την πρόσκληση της ΔΟΕ, είναι μεγάλη τιμή για μένα να είμαι εδώ και είναι και μία δύσκολη Κυριακή, όπως αναφέρατε και εσείς και ο κ. Γρόλλιος.

Εγώ θέλω να μιλήσω για τη συνεργατική μάθηση στο νεοφιλελεύθερο σχολείο. Η πρώτη μου επαφή με τη συνεργατική μάθηση ή αυτό, τέλος πάντων, που νόμιζα ότι είναι συνεργατική μάθηση, ήταν πριν από περίπου 25 χρόνια στην Αμερική.

Εγώ τότε, προϊόν του δικού μας δημόσιου σχολείου τον 80s και 90s, μπήκα στο αμερικανικό δημόσιο σχολείο ως επόπτρια πρακτικών ασκήσεων και θυμάμαι ακόμη την έκπληξή μου όταν είδα τα παιδιά να δουλεύουν σε ομάδες, πάνω σε projects, σε ζευγάρια, μέσα στην τάξη, στη βιβλιοθήκη, ακόμη και έξω από το σχολείο.

Το ίδιο έβλεπα και στο μεταπτυχιακό που παρακολουθούσα τότε, καθηγήτριες και καθηγητές που επένδυαν στη συνεργασία ως παιδαγωγική προσέγγιση και αργότερα φυσικά την έφερα κι εγώ στα δικά μου πανεπιστημιακά μαθήματα.

Αλλά εδώ ακριβώς έγκειται το παράδοξο. Σε μια βαθιά καπιταλιστική κοινωνία όπου ο ανταγωνισμός και ατομικισμός οργανώνουν σχεδόν κάθε πτυχή της ζωής, της δημόσιας ζωής, αυτό που βαφτίζουν συνεργασία το collaborative learning, ήταν παντού στην εκπαιδευτική σφαίρα, από το Νηπιαγωγείο μέχρι το διδακτορικό.

Όμως αυτή η συνεργατικότητα στο σχολείο δε μετουσιωνόταν σε συλλογικότητα έξω από αυτό. Η ομάδα δηλαδή υπήρχε κυρίως ως εργαλείο μάθησης και όχι ως πολιτική σχέση αλληλεγγύης. Η κοινωνία η αμερικάνικη παρέμενε και παραμένει δυστυχώς η επιβίωση του δυνατότερου, δηλαδή ατομικιστική, ανταγωνιστική, θα έλεγα ανθρωποφαγική.

Σας προσκαλώ να σταθούμε λίγο στη σημασία των λέξεων «συνεργατικότητα» και «συλλογικότητα». Η συνεργατικότητα φορά την κοινή ομαδική δουλειά γύρω από ένα έργο, ένα project, μια εργασία, μια δραστηριότητα. Η συλλογικότητα από την άλλη που είναι μεταφραστικό δάνειο από το γαλλικό collectivité παραπέμπει σε κάτι διαφορετικό, νομίζω, υπονοεί ένα «εμείς» που συγκροτείται ως σχέση αλλά και ως συνείδηση.

Και εδώ βρίσκεται το κρίσιμο σημείο, πιστεύω. Η συνεργατικότητα μπορεί εύκολα να εργαλειοποιηθεί. Η συλλογικότητα όχι τόσο εύκολα, γιατί δεν παράγει απλώς αποτελέσματα. Παράγει σχέσεις, παράγει αξιώσεις και παράγει διεκδικήσεις. Γιατί δεν διδάσκεται σαν δεξιότητα. Χτίζεται μέσα από σχέσεις και μέσα από συγκρούσεις.

Πιθανόν, όσα θα συζητήσω σήμερα να ακουστούν οικεία, μην τρομάξετε, απλά γνωρίζετε από πού παίρνουν τις ιδέες τους οι ιθύνοντες στην Ελλάδα. Ωστόσο, το σημείο αναφοράς μου είναι η αμερικανική εκπαίδευση και η Αμερική. Μια χώρα όπου η κυβέρνηση Τραμπ έκρινε ότι η ύπαρξη του Υπουργείου Παιδείας είναι περιττή.

Και κάπως έτσι, η πιο ειλικρινής περίληψη του νεοφιλελευθερισμού στο σχολείο γίνεται μια φράση, αν κάτι δεν αποδίδει, δεν λειτουργεί, το καταργούμε. Αν τώρα θέλουμε να μιλήσουμε σοβαρά για το συνεργατικό σχολείο, πρέπει πρώτα να δούμε το γενικότερο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, γιατί τα σχολεία δεν υπάρχουν αυτόνομα σε ένα παράλληλο σύμπαν.

Η εκπαίδευση και το λέω πολύ συχνά και στους φοιτητές μου, είναι ένα πεδίο μάχης. Ένα αμφισβητούμενο έδαφος, όπου διαφορετικές δυνάμεις επιδιώκουν να επιβάλλουν την ηγεμονία τους ως προς το όραμα, το περιεχόμενο, το ρόλο και τους στόχους της. Τί είναι γνώση, ποιος την παράγει, ποιος τη διαμορφώνει και για ποιο σκοπό.

Όπως είπε και κύριος Γρόλλιος πριν, τα τελευταία 40 χρόνια ο νεοφιλελεύθερος μετασχηματισμός του σχολείου κάνει κάτι πολύ συγκεκριμένο: Ευθυγραμμίζει το σχολείο με τις ανάγκες του κεφαλαίου μέσα από συγκεκριμένους μηχανισμούς, όπως η τυποποίηση και οι εξετάσεις υψηλών απαιτήσεων, η επιτήρηση και η λογοδοσία ως λογιστικός ελεγκτικός μηχανισμός, η τιμωρητική αξιολόγηση των εκπαιδευτικών, η εμπορευματοποίηση και η ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης και οι λογικές της σχολικής επιλογής, τα *carter schools*, τα κουπόνια κτλ. και βέβαια οι εξωτερικές ιδιωτικές χρηματοδοτήσεις που πάντα έρχονται με ανταλλάγματα.

Σε αυτά προσθέτω και τα παρατεταμένα μέτρα λιτότητας, τη χρήση των σχολείων ως μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου, την εντατικοποίηση της διαλογής των μαθητών και τη συγκέντρωση εξουσίας. Ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο το σχολείο χάνει το συλλογικό του αυτοκαθορισμό, λιγότερη παιδαγωγική αυτονομία, λιγότερες κοινές αποφάσεις, περισσότερη ιεραρχία και άρα λιγότερος χώρος για συνεργασία.

Αποφάσεις που ανήκαν στην παιδαγωγική κρίση και στη συλλογική ζωή του σχολείου, τώρα μεταφέρονται προς τα πάνω σε διοικήσεις, δείκτες, νέες πλατφόρμες, ειδικούς, *experts* και παρόχους. Το αποτέλεσμα είναι ένα σχολείο που τελικά παράγει ανθρώπινη αναλωσιμότητα. Κατηγοριοποιεί τα παιδιά, όχι με βάση τα ταλέντα, τις κλίσεις ή τις δεξιότητες, αλλά με βάση την κοινωνική θέση.

Ποιος θα διακόψει τις σπουδές του, ποιος θα προχωρήσει, ποιος ή ποια θα φιλτραριστεί προς χαμηλόμισθη εργασία, προς το στρατό, στην περίπτωση της Αμερικής, στην περιθωριοποίηση ή το φυλακιστικό σύστημα της Αμερικής. Ποιος θα πάει στο Harvard και ποιος θα καταλήξει στο Πολιτειακό Πανεπιστήμιο ή στο Επαγγελματικό Λύκειο.

Σε αυτήν την ατζέντα η εκπαίδευση εργαλειοποιείται για να εξυπηρετήσει ένα σύστημα που εξαρτάται από την παραγωγή και εκμετάλλευση αναλώσιμων υπάκουων σωμάτων και μυαλών.

Στον καπιταλισμό, η εκπαίδευση διαμορφώνεται με βάση τον καταμερισμό εργασίας και τον τύπο των εργατών, εργαζομένων που χρειάζεται το κεφάλαιο σε κάθε ιστορική στιγμή. Εργαζόμενους που προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες εργασίας με ανάγκη διαρκούς κατάρτισης, επανεκπαίδευσης και εξειδίκευσης, κάτι που νομιμοποιεί και πολλούς διαφορετικούς χώρους κατάρτισης, ιδιωτικούς και δημόσιους, συμπεριλαμβανομένης βέβαια και της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και δυστυχώς τα πτυχία που αποκτούνται εκεί δεν συνδέονται καν με το δικαίωμα στην εργασία.

Και όλα αυτά μπορεί να σας θυμίζουν λίγο τη ρητορική του Ελληνικού Υπουργείου Παιδείας για το σχολείο που προετοιμάζει τα παιδιά για ένα κόσμο πιο σύνθετο και πιο απαιτητικό που αλλάζει συνεχώς κτλ.

Εδώ έχω και μια κεντρική παρατήρηση. Το νεοφιλελεύθερο σχολείο δεν είναι ένα παράγει απλώς την κυρίαρχη γνώση. Παράγει νεοφιλελεύθερα υποκείμενα, δηλαδή ανθρώπους που μαθαίνουν να βλέπουν τον εαυτό τους ως επένδυση, τη γνώση ως εμπόρευμα, τη ζωή ως ατομική αυτομεγιστοποίηση και την ανισότητα ως φυσικό χαρακτηριστικό της αγοράς ή ως το αναμενόμενο κόστος που πληρώνει κάθε κοινωνία της αγοράς.

Το γεγονός ότι το νεοφιλελεύθερο πρόγραμμα επιβιώνει από την δεκαετία του '80 οφείλεται εν μέρη ακριβώς στη διαμόρφωση αυτού του τύπου ανθρώπου μέσω της εκπαίδευσης.

Ως ενήλικας γίνεται μέρος μιας ανταγωνιστικής, ιεραρχικής κοινωνίας που δίνει αξία στην επιβίωση του ισχυρότερου, περιφερειοποιεί τους αδύναμους και έχει πολύ χαμηλή ανοχή για τους φτωχούς και τους καταπιεσμένους, αποδίδοντας συχνά την κατάσταση τους σε ζητήματα χαρακτήρα ή σε απλά ανεπαρκή ατομική προσπάθεια και όχι στα συστημικά προβλήματα.

Αυτό βέβαια δίνει και με τη φιλελεύθερη λογική της αξιοκρατίας. Είμαστε όλοι μονάδες. Οι διαθρωπικές και θεσμικές ανισότητες δεν υπάρχουν πραγματικά.

Η ιδέα του καπιταλισμού για την εκπαίδευση ήταν πάντα δυστοπική, τα τελευταία 20 χρόνια, όμως, στην Αμερική έχουμε μετακινηθεί ακόμη περισσότερο προς ένα μοντέλο καθοδηγούμενο από την αγορά, αλλά και θεοκρατικό, εθνοκεντρικό, στρατιωτικοποιημένο, αυταρχικό και τιμωρητικό. Όπου, ιδιαίτερα, μαθητές της εργατικής και οι έγχρωμοι μαθητές εκπαιδεύονται στην υπακοή, τη συμμόρφωση και την ομοιομορφία και παραμένουν περιθωριοποιημένοι.

Μιλώ για μια εκπαίδευση όπου μαθητές και εκπαιδευτικοί στερούνται σταδιακά την αυτονομία και τον έλεγχο του σώματος και του νου τους, όπου ως καταναλωτές πλέον πληροφοριών και όχι γνώσης, καλούνται να αγοράσουν την επιβίωσή τους πουλώντας δεξιότητες και εργασία. Και όλο και περισσότερα σχολεία σε φτωχές και μειονοτικές γειτονιές εκπαιδεύουν τα παιδιά στην πειθαρχία και την υποταγή με έτοιμα εμπορικά προγράμματα σπουδών που σκοτώνουν τη φαντασία, τη δημιουργικότητα, την υποκειμενική δράση και την πνευματική περιέργεια.

Από όλη αυτή τη συζήτηση βέβαια δεν μπορώ να αφήσω έξω τον τραμπισμό και αυτό που συμβαίνει στην Αμερική γύρω από την κριτική θεωρία της φυλής. Για να καταλάβουμε τι σημαίνει συνεργατικό σχολείο στο νεοφιλελεύθερο πλαίσιο, δεν αρκεί να κοιτάμε μόνο την αγορά, δείκτες και τη λογοδοσία, χρειάζεται να δούμε και τον ιδεολογικό συμβολικό έλεγχο. Δηλαδή πώς πειθαρχείται η ίδια η γνώση, τί επιτρέπεται να ειπωθεί, να συζητηθεί και να νοηματοδοτηθεί συλλογικά μέσα στην τάξη.

Και αυτό είναι κρίσιμο, γιατί η συνεργατική μάθηση, όταν δεν είναι απλώς group work, ομαδική εργασία, προϋποθέτει εμπιστοσύνη, διάλογο, αβεβαιότητα και κοινή διερώτηση. Όταν όμως η τάξη μπαίνει σε καθεστώς επιτήρησης, τη συνεργασία τη βιώνει μόνο ως τεχνική, για να βγει το έργο, ενώ η συλλογικότητα ως πολιτική σχέση, καθίσταται επικίνδυνη.

Μόλις πριν στην πολιτεία του New Hampshire, η Βουλή των Αντιπροσώπων προώθησε ένα νομοσχέδιο, το Charlie Act 1792, είναι στο όνομα του ακροδεξιού ακτιβιστή που δολοφονήθηκε πρόσφατα, ένα

νομοσχέδιο που επιχειρεί να απαγορεύσει στα δημόσια σχολεία και τις σχολικές Περιφέρειες να κάνουν, όπως λέει, κατήχηση στους μαθητές με διχαστικές ιδεολογίες.

Απαγορεύει την παιδαγωγική πράξη ή την καλλιέργεια συγκεκριμένων κοσμοθεωριών, τις οποίες χαρακτηρίζει κριτικές θεωρίες, κριτική συνείδηση ή κατήχηση εναντίον του Συντάγματος. Απαγορεύει στους δασκάλους να παρουσιάζουν την ιστορία ως φυλετικές, ταξικές ή ταυτοτικές συγκρούσεις ή να διδάσκουν ότι το Αμερικανικό Σύνταγμα ή οι Αμερικανικές Δομές είναι σχεδιασμένες για να αναπαράγουν την καταπίεση.

Το παράδειγμα αυτό εντάσσεται στη γενικότερη αυταρχική αναδιάρθρωση του αμερικάνικου σχολείου σε σχέση με το περιεχόμενο των αναλυτικών προγραμμάτων. Και αυτό φαίνεται και στην εισαγωγή από το 2021 σε δεκάδες πολιτείες, εκατοντάδων νομοθετικών πρωτοβουλιών, που επιχειρούν να αναδιαμορφώσουν το αναλυτικό πρόγραμμα ως προς το τι επιτρέπεται να διδαχθεί σχετικά με τη φυλή, το φύλο τη σεξουαλικότητα, την αμερικανική ιστορία κλπ.

Και η λογική πίσω από αυτά τα νομοθετήματα με ένδυμα τη βελτίωση της ποιότητας του αναλυτικού προγράμματος, είναι η πειθάρχηση του περιεχομένου. Τι είναι νόμιμη γνώση, τι είναι επικίνδυνη γνώση, ποιος έχει δικαίωμα στην ιστορική αφήγηση και ποιος αποσιωπάται, κλπ.

Δεν μιλάμε εδώ απλά για μια συντηρητική αντιμεταρρύθμιση, αλλά για μια αυταρχική αναδιάρθρωση του σχολείου και πιο συγκεκριμένα για ένα μηχανισμό που ρυθμίζει τους όρους με τους οποίους μία τάξη μπορεί ή δεν μπορεί να γίνει κοινότητα ερμηνείας και συλλογικής σκέψης. Ο αυταρχισμός αυτός λειτουργεί κυρίως ως καθεστώς επιτήρησης. Χτίζει ένα περιβάλλον όπου ο εκπαιδευτικός ξέρει ότι μπορεί να ελεγχθεί, να καταγγεληθεί και να τιμωρηθεί.

Οι κυρώσεις από απώλεια χρηματοδότησης του σχολείου, πειθαρχικές συνέπειες, πρόστιμα, ακόμη και δυνατότητα δικαστικών προσφυγών, μετατρέπουν την παιδαγωγική πράξη σε πεδίο συμμόρφωσης. Για παράδειγμα, στη Φλόριντα, το Stop Woke Act έγινε εμβληματικό ακριβώς επειδή νομιμοποιεί μια κουλτούρα αστυνόμευσης της διδασκαλίας με ρητορική

που ενθαρρύνει γονείς και άλλους φορείς, να λειτουργούν ως επιτηρητές του τί συμβαίνει στη σχολική τάξη, υπάρχει μάλιστα και μια ιστοσελίδα στην οποία μπορούν να μπαίνουν οι γονείς και να καταγγέλλουν ανώνυμα τους δασκάλους των παιδιών τους ανεβάζοντας ακόμη και εργασίες των παιδιών, σχόλια των δασκάλων ή και βίντεο από την τάξη.

Τώρα θα Πάω στο κομμάτι της συνεργατικότητας και του νεοφιλελευθερισμού. Ξεκάθαρα, το νεοφιλελεύθερο σχολείο χρειάζεται τη συνεργασία ως ρητορική για να νομιμοποιεί τον εαυτό του ως σύγχρονο αλλά λειτουργεί με μηχανισμούς που παράγουν ανταγωνισμό, επιτήρηση και ατομικισμό. Δηλαδή ακριβώς τις συνθήκες που διαλύουν τη συνεργασία ως σχολική κουλτούρα.

Ας δούμε όμως λίγο τις αντιφάσεις στον επίσημο λόγο γύρω από τη συνεργατική μάθηση στην Αμερική. Απ' τη μία μιλούν για συνεργατικότητα αλλά χτίζουν τον ανταγωνισμό. Μας λένε για συνεργασία, αλλά στήνουν ένα σχολείο επιχείρηση, όπου η επιβίωσή του κρίνεται συγκριτικά. Μέσα από τη σχολική επιλογή, τα κουπόνια και κυρίως τις δημόσιες κατατάξεις των σχολείων με βάση πάντα τα αποτελέσματα των τυποποιημένων εξετάσεων.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, γιατί να συνεργαστεί ένα σχολείο με το διπλανό του, γιατί να μοιραστεί πρακτικές, πόρους ή χρόνο; Γιατί να συνεργαστούν οι εκπαιδευτικοί μεταξύ τους; Η ίδια λογική του συστήματος λέει, «κέρδισε εις βάρος του διπλανού». Και όταν η επιτυχία αποδίδεται ως ειδική αξία της κάθε σχολικής μονάδας ή του κάθε εκπαιδευτικού, τότε η συλλογική ευθύνη και η άμεσοι πόροι εξαφανίζονται από το κάδρο.

Γίνεται δηλαδή η συνεργασία ένα άδειο σύνθημα και το σχολείο οργανώνεται ως αγορά με κατατάξεις και ανταγωνισμό. Μιλούν για ομαδική δουλειά, αλλά επιβάλλουν έλεγχο, μας λένε για ομαδικότητα, αλλά οργανώνουν ένα σχολείο μέσα από λογικές λογοδοσίας που μετατρέπουν τη μάθηση σε προϊόν.

Πρωθούν μια κουλτούρα επιτελεστικότητας, τυποποίησης και επιτήρησης, τον έλεγχο του αναλυτικού προγράμματος, ακόμα και των συζητήσεων μέσα στην τάξη, καθώς και τιμωρητικές αξιολογήσεις και διώξεις για τους εκπαιδευτικούς.

Μια ομάδα όμως δεν λειτουργεί με έλεγχο, φόβο και πειθαρχία, αλλά με συμπερίληψη, δημοκρατικότητα, εμπιστοσύνη, χρόνο, διάλογο και κοινή ευθύνη, με χώρο για διαφωνία, δοκιμή και αβεβαιότητα, χωρίς το φόβο των συνεπειών. Μιλούν για υποκειμενική δράση, αλλά παράγουν ατομικισμό. Μας μιλάνε για αυτενέργεια, αλλά μεταφέρουν την ευθύνη από το συλλογικό στο άτομο, μέσα από τις πολιτικές ελέγχου και τη ρητορική της αριστείας και της αποτελεσματικότητας.

Έτσι, η συνεργασία δεν εξαφανίζεται μόνο οργανωτικά, χάνει και το νόημά της. Γίνεται ένα ατομικό προσόν που σε κάνει καλύτερη από τους άλλους ή πιο ανταγωνιστική στην αγορά. Συνεπώς, το μήνυμα προς τους μαθητές είναι ότι αυτό που μετρά είναι η επίδοση, η σύγκριση, η κατάταξη.

Το μήνυμα προς εκπαιδευτικούς είναι ότι η επαγγελματική τους αξία αποτιμάται σε δείκτες, ποσοστά και ιδεολογική συμμόρφωση. Και το μήνυμα προς τα σχολεία είναι ότι η ποιότητά τους ταυτίζεται με τα score, τις επιδώσεις, δηλαδή στις εξετάσεις, τη φήμη τους, την εικόνα τους, γενικότερα το branding τους.

Και εδώ έρχεται το δεύτερο σκέλος του παράδοξου. Η συνεργατική μάθηση είναι σχέση, όπως είπα, είναι χρόνος, είναι διάλογος, είναι αβεβαιότητα και δεν είναι εύκολα μετρήσιμη. Όταν λοιπόν η τάξη γίνεται χώρος παραγωγής δεικτών και αποτελεσματικότητας, η συνεργασία συμπιέζεται σε ομαδικές εργασίες για να πιάσουμε τα standards, όπως είπε πριν και κ. Γρόλλιος.

Όχι σε δημοκρατική παιδαγωγική που χτίζει κοινότητες και διαμορφώνει συνειδήσεις. Συλλογικότητα δεν σημαίνει απλώς να είμαστε πολύ μαζί. Είναι συνείδηση και σχέση. Είναι ένα «εμείς» που συγκροτείται πολιτικά και ηθικά με κοινή ευθύνη, κοινά συμφέροντα, κοινές αξίες, κοινή αφήγηση σχετικά με το ότι είναι δίκαιο και άδικο και πώς τελικά είναι αυτό το μέλλον που οραματιζόμαστε.

Εμπεριέχει αλληλεγγύη, αμοιβαιότητα και τη δυνατότητα να βλέπουμε τη σχολική ζωή όχι ως άθροισμα ατόμων, αλλά ως κοινότητα που παράγει νόημα, γνώση και συνείδηση. Η συνεργατικότητα αντίθετα, θα μπορούσε να είναι εργαλειακή. Δουλεύουμε μαζί πάνω σε ένα έργο, είναι

παιδαγωγικά χρήσιμη, αλλά δεν εγγυάται συλλογική συνείδηση αν δεν είναι σχεδιασμένη ως τέτοια.

Μπορεί να υπάρχει συνεργατικότητα χωρίς συλλογικότητα. Μια ομάδα που εκτελεί ένα έργο μοιράζει ρόλους, παραδίδει ένα προϊόν χωρίς να αλλάζει τίποτα στις σχέσεις εξουσίας, χωρίς κοινό πολιτικό «εμείς» χωρίς αλληλεγγύη έξω από το project.

Να θυμίσουμε εδώ ότι η συνεργατικότητα είναι μια «πρακτική» που εφαρμόζεται κατά κόρον σε πολυεθνικές για να βγει το αποτέλεσμα, για να ανέβει ο δείκτης, να πιάσουμε τους στόχους μας, αλλά ποιος τελικά παίρνει προαγωγή; Όχι ολόκληρη η ομάδα. Γι' αυτό λοιπόν ο νεοφιλελευθερισμός αγαπά τη συνεργατικότητα ως δεξιότητα παραγωγικότητας, αλλά φοβάται τη συλλογικότητα γιατί η συλλογικότητα παράγει συνειδήσεις, αξιώσεις, κριτική και διεκδίκηση. Δηλαδή παράγει πολιτική.

Γι' αυτό μπορεί κανείς να δει σχολεία γεμάτα, group work, collaborative work, συνεργατικές προσεγγίσεις και ταυτόχρονα τα ίδια σχολεία να είναι φτωχά σε συλλογικούς χρόνους, χώρους για κοινή σκέψη, κοινές αποφάσεις, κοινή φροντίδα ή χώρο για αντιπαράθεση γύρω από αμφιλεγόμενα ζητήματα, όπως είδαμε στην περίπτωση της κριτικής θεωρίας της φυλής.

Με λίγα λόγια, αν το περιεχόμενο, το όραμα και ο σκοπός της εκπαίδευσης υπηρετούν ένα νεοφιλελεύθερο, αντιδραστικό και αυταρχικό μοντέλο, τότε το συνεργατικό σχολείο δεν είναι απλώς ένα επικίνδυνο αφήγημα, μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο που υπηρετεί ακριβώς αυτή την ατζέντα.

Σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν, η συνεργατικότητα είναι τεχνική, η συλλογικότητα όμως είναι πολιτική και το νεοφιλελεύθερο σχολείο προωθεί την πρώτη για να εξουδετερώνει τη δεύτερη. Πώς μιλάμε για το συνεργατικό σχολείο όταν το σχολείο δεν είναι πια ασφαλές; Ας έρθουμε πάλι στο σήμερα της Αμερικής.

Οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι η ίδια η συνθήκη του σχολείου ως προστατευμένο δημόσιο χώρο υπονομεύεται. Τα τελευταία δεδομένα και περιστατικά που έχουμε από την Αμερική δείχνουν μια ανησυχητική σύζευξη εκπαίδευσης, милитарισμού και επιτήρησης στο πλαίσιο της μεταναστευτικής

πολιτικής του Τραμπ. Παιδιά σε καθεστώς κράτησης από τον ISIS, αυξάνονται δραματικά, με τον ημερήσιο αριθμό να ξεπερνάει ακόμη και τα 400 παιδιά.

Παράλληλα βλέπουμε επεισόδια όπου η καθημερινή υποδομή γύρω από το σχολείο γίνεται σημείο σύλληψης. Παιδί προσχολικής ηλικίας και ο πατέρας τους συλλαμβάνονται στον δρόμο ή στην αυλή του σπιτιού επιστρέφοντας από το σχολείο και μεταφέρονται σε κέντρο κράτησης στο Τέξας.

Άλλα περιστατικά περιλαμβάνουν σύλληψης γονέων σε στάσεις σχολικού λεωφορείου την ώρα του πρωινού δρομολογίου. Και από τη Μινεσότα μέχρι το Όρεγκον, με συλλήψεις σε πάρκινγκ Νηπιαγωγείου, η προβλεψιμότητα των σχολικών ωραρίων, αξιοποιείται ως μηχανισμός εντοπισμού, ακόμη και όταν επισήμως λέγεται ότι τα σχολεία δεν στοχοποιούνται.

Από την άλλη, έχουμε εκπαιδευτικούς που συνοδεύουν τα παιδιά στο σχολείο ή τα παίρνουν από τα σπίτια τους για να τα φέρουν στο σχολείο, με αποτέλεσμα το φόβο, απουσίες στο σχολείο, τραύμα και μια διάχυτη αίσθηση ότι το σχολείο δεν είναι πλέον ασφαλές.

Άρα στο ερώτημα πώς χτίζουμε το συνεργατικό σχολείο απουσιάζει το δεύτερο σκέλος της ερώτησης, πώς χτίζουμε το συνεργατικό σχολείο σε ανθρωποφαγικές, καπιταλιστικές κοινωνίες. Η απάντηση είναι παιδαγωγική και ακριβώς γι' αυτό είναι και πολιτική.

Κλείνω με την κριτική παιδαγωγική οπτική σε σχέση με το συνεργατικό σχολείο. Από αυτή τη σκοπιά, το σχολείο δεν είναι ουδέτερος χώρος μάθησης. Όπως είπα, είναι πεδίο διαπάλης. Γι' αυτό και η συνεργατικότητα δεν περιορίζεται σε ομαδικές εργασίες ή teamwork.

Η κριτική παιδαγωγική μας θυμίζει ότι η εκπαίδευση είναι πάντοτε πολιτική, είτε αναπαράγει την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων, είτε ανοίγει δυνατότητες αμφισβήτησης και μετασχηματισμού. Το ερώτημα, λοιπόν, δεν είναι αν μπαίνει η πολιτική στο σχολείο, αλλά ποια πολιτική ήδη λειτουργεί μέσα σε αυτό και προς όφελος ποιών.

Από αυτή τη σκοπιά, συνεργασία σημαίνει κάτι πιο απαιτητικό: Να ξανασκεφτούμε την τάξη σε σχέση με την κοινωνία, μέσα στην οποία βρίσκεται ως δημόσιο χώρο, όπου μπορεί να καλλιεργηθεί κριτική συνείδηση, η ικανότητα να συνδέουμε την προσωπική εμπειρία με τις δομές εξουσίας, να βλέπουμε την ανισότητα ως ιστορικά και κοινωνικά παραγόμενη, όχι ως ατομική αποτυχία, και να μετακινούμαστε από την κατανόηση στη δράση.

Η συνεργασία μετουσιώνεται έτσι σε συλλογικότητα. Μια κοινότητα που μπορεί να κατονομάσει καταπιεστικές δομές και σχέσεις εκμετάλλευσης, να αποδομήσει την κοινή λογική του φόβου και της πειθαρχίας και να υπερασπιστεί το σχολείο ως δημόσιο αγαθό.

Εδώ ο κριτικός γραμματισμός είναι κεντρικός, όχι βεβαίως ως τεχνική κατανόηση κείμενων, αλλά ως πρακτική ανάγνωσης και παραγωγής του κόσμου, όπως θα έλεγε ο Φρέιρε.

Στην Αμερική του Τραμπ σήμερα, για να τελειώσουμε κάτι ελπιδοφόρο, η αντίσταση παίρνει τη μορφή συλλογικοτήτων. Σχολικές κοινότητες που αρνούνται να κανονικοποιήσουν το κλίμα του τρόμου, γονείς και δίκτυα αλληλεγγύης που οργανώνουν προστασία και δίνουν ορατότητα στη συνεχιζόμενη βία, εκπαιδευτικοί που επιμένουν να κρατούν ανοιχτό το χώρο συζήτησης ακόμη και με προσωπικό κόστος.

Σε αυτή τη λογική, τα κοινωνικά κινήματα και οι δημόσιοι χώροι δεν είναι εκτός σχολείου, είναι χώροι μάθησης και κριτικής παιδαγωγικής, όπου η συλλογική δράση γίνεται παιδαγωγική διαδικασία και σπάει την παθητικότητα και τον κυνισμό.

Γιατί τελικά, δεν είναι το σχολείο που θ' αλλάξει την κοινωνία, αλλά το αντίθετο. Η συνεργατικότητα στην κριτική παιδαγωγική είναι πράξη. Συλλογική διερώτηση, κριτικός γραμματισμός και δράση. Πάντα γειωμένη στη βιωμένη εμπειρία των εκπαιδευτικών, των μαθητών και της ευρύτερης κοινότητας.

Σημαίνει να χτίζουμε μέσα στην τάξη και στο σχολείο σχέσεις και θεσμούς μικρής κλίμακας, που κάνουν δυνατή τη μετάβαση από την αμφισβήτηση των ηγεμονικών σημασιών στην παραγωγή απελευθερωτικών νοημάτων. Με αυτή την έννοια, η συνεργασία δεν εξαντλείται στην ανάθεση ούτε στην κατανομή ρόλων. Γίνεται μια συνειδησιακή, ιστορικά εδρασμένη και

κοινωνικά τοποθετημένη διαδικασία, όπου δασκάλες και δάσκαλοι, μαθήτριες και μαθητές και οικογένειες, συγκροτούν ένα «εμείς» ικανό να δει τις δομές, να κατονομάσει την εξουσία και έστω σε μικρή κλίμακα, να οργανώσει όρους αλλαγής. Σας ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Κι εμείς σας ευχαριστούμε κα Γούναρη για την πολύ ενδιαφέρουσα εισήγησή σας και για τη σημαντική, νομίζω, προσέγγιση της έννοιας της συνεργατικότητας, της εργαλειοποίησής της. Από την τοποθέτησή σας και την εμπειρία των Ηνωμένων Πολιτειών βλέπουμε, νομίζω, ακούμε, αρκετά κοινά σημεία, ταυτότητες έως εντυπωσιακά κάποια, αυτό με τις πλατφόρμες ειδικά.

Βέβαια εδώ το Υπουργείο ακόμα δεν έχει φτάσει το σημείο να δίνει το δικαίωμα να ανεβαίνουν εργασίες παιδιών και βίντεο, φαντάζομαι να μην πάρει ιδέες από αυτό που συμβαίνει εκεί, όμως έχουν και αυτά υπεισελθεί μέσα στην ελληνική εκπαίδευση. Έχουν καταγγεληθεί και έχουμε προειδοποιήσει και την πλευρά μας για το πού μπορούν να οδηγήσουν τέτοιες καταστάσεις, οπότε μας βοηθάει πολύ όταν έχουμε και την εικόνα της εμπειρίας και από άλλες χώρες και ειδικά από τις ΗΠΑ.

Ευχαριστούμε λοιπόν πολύ και δίνω μέσω στον λόγο στην κυρία Μαρία Παγώνη για την εισήγησή της.

Μ. ΠΑΓΩΝΗ: Σας ευχαριστώ πάρα πολύ. Ήθελα να α ευχαριστήσω και εγώ τη ΔΟΕ και όλους τους συναδέλφους γι' αυτή την πρόσκληση να συμμετέχω σήμερα σε αυτό το σεμινάριο. Είναι μεγάλη τιμή για μένα και εκείνο που με ευχαριστεί ιδιαίτερα είναι ότι μπορώ έτσι να υποστηρίξω κατά κάποιο τρόπο τον αγώνα του κλάδου για ένα δημοκρατικό σχολείο σε μια εποχή που παρουσιάζει πολλές αντιξοότητες, όπως το είπατε και προηγουμένως.

Η παρουσίασή μου θα εστιαστεί στην αρχή στην παρουσίαση της εξέλιξης του σχολείου πιο πολύ στη Γαλλία, πώς το σχολείο πέρασε από ένα σχολείο της Δημοκρατίας, της Republik, σε ένα νέο φιλελεύθερο σχολείο.

Θα δούμε σημεία τα οποία ήδη αναφέρθηκαν από τον κ. Γρόλλιο και από την κα Γούναρη, τις συνέπειες στην εκπαίδευση, δηλαδή την ανάπτυξη των σχολικών ανισοτήτων και της σχολικής βίας, τα μέτρα τα οποία

παίρνουν από τη Γαλλία σήμερα πιο πολλοί μέτρα καταστολής και ασφάλειας. ώστε να εξασφαλιστεί ένα καλό σχολικό κλίμα απέναντι στα φαινόμενα της σχολικής ανισότητας και της βίας και μετά θα περάσω σε κάποια ερωτήματα που θέτονται για την ηθική και πολιτική αγωγή στο σχολείο από φιλοσοφική, ψυχολογική και παιδαγωγική προσέγγιση, με έμφαση τα μαθητικά συμβούλια πάνω στα οποία δούλεψα ιδιαίτερα και τα οποία θεωρώ θεμέλιο λίθο για την εκπαίδευση στη δημοκρατία, για να φτάσω σε κάποια συμπεράσματα και ερωτήματα πάνω στο δημοκρατικό σχολείο σήμερα.

Αρχικά, ιστορικά, η οργάνωση των σχολείων στη Γαλλία βασίζεται δηλαδή και μετά από τη Γαλλική Επανάσταση αλλά και από το διαχωρισμό ανάμεσα στην εκκλησία και στο κράτος που έγινε με τον νόμο του 1905 βασιζόταν στην ενδυνάμωση ενός κράτους πρόνοιας, το οποίο είχε ως ρόλο την προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη, την ευθύνη για την εκπαίδευσή τους στην ελευθερία, στην ισότητα και στην αδελφοσύνη.

Αλλά από την δεκαετία του '80 και μετά γίνεται μια νεοφιλελεύθερη στροφή στο εκπαιδευτικό σύστημα της Γαλλίας που εμφανίζεται από πολλούς δείκτες, μπορούμε να αναφέρουμε τουλάχιστον τρεις:

Τη γρήγορη ανάπτυξη ιδιωτικής εκπαίδευσης, σύμφωνα με κανόνες αγοράς και ζήτησης, που αυξάνει πολύ το κόστος της ώστε να υπάρχουν οι λεγόμενες μεγάλες σχολές. του εμπορίου, της οικονομίας, του Πολυτεχνείου, οι οποίες μπορούν να φτάσουν μέχρι 15.000 ευρώ το χρόνο, σύμφωνα με ένα μοντέλο καθαρά αμερικάνικο, τα οποία υπάρχουν παράλληλα με τα Πανεπιστήμια, που παρέχουν δωρεάν εκπαίδευση, την οργάνωση όλου του σχολικού συστήματος, αλλά και τις δια βίου εκπαίδευσης, με βάση κάποιες δεξιότητες κλειδιά που ορίστηκαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση το 2000 με τη Συνθήκη της Λισαβόνας και όπου ξεχωριστή θέση δίνεται στη δεξιότητα ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος της αυτονομίας και της πρωτοβουλίας.

Και όντως βλέπουμε ότι δημιουργήθηκαν διαγωνισμοί, βραβεία, μαθήματα τόσο στο Γυμνάσιο όσο και στο Λύκειο όσο και στο Πανεπιστήμιο και αυτό το επιχειρηματικό πνεύμα, η δημιουργικότητα, η αυτονομία, η πρωτοβουλία, θεωρούνται αξίες που προβάλλονται πολύ σήμερα από την εκπαίδευση.

Και βέβαια αύξηση των διαδικασιών αξιολόγησης, κυρίως προσωπικής αξιολόγησης, τόσο μεταξύ των μαθητών, όσο και ανάμεσα στα σχολεία και στα Πανεπιστήμια, τόσο σε εθνικό επίπεδο, όσο και σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, όπως ειπώθηκε και πριν από τις ομιλητές.

Οι κοινωνιολογικές έρευνες δείχνουν λοιπόν ποιες είναι οι συνέπειες αυτής της νεοφιλελεύθερης στροφής που παρατηρούμε στην οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, την ανικανότητα του δημοκρατικού σχολείου να προστατεύσει την ισότιμη αντιμετώπιση της νέας γενιάς απέναντι στην εκπαίδευση, τη μη αποτελεσματικότητα της αύξησης του ανταγωνισμού στην εκπαίδευση, όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα του γαλλικού εκπαιδευτικού συστήματος στις διεθνείς αξιολογήσεις. Ειδικά οι αξιολογήσεις της PISA του Διεθνούς Προγράμματος Αξιολόγησης των γνώσεων των μαθητών δείχνουν ότι η Γαλλία βρίσκεται χαμηλά σε αυτές τις ιεραρχήσεις.

Αύξηση των ανισοτήτων στην εκπαίδευση, η οποία δημιουργεί αποκλεισμό των πιο υποβαθμισμένων κοινωνικών τάξεων, αυξάνει τη βία τόσο στο σχολείο όσο και έξω από το σχολείο και απειλεί να δημιουργήσει διχασμό.

Εδώ ήθελα να κάνω αναφορά στην ανάλυση των Lesage και Maurice Tardif, που είχαμε ήδη από 20 χρόνια. Μετά από ανάλυση που έκαναν πολλών σύγχρονων εκπαιδευτικών συστημάτων, είχαν διακρίνει δύο μοντέλα οργάνωσης του εκπαιδευτικού συστήματος, το νεοφιλελεύθερο μοντέλο και το ανθρωπιστικό μοντέλο της ισοτιμίας.

Το πρώτο μοντέλο εμπνέεται από την ιδεολογία της απόδοσης και της παραγωγικότητας. Αντίθετα, το ανθρωπιστικό ισότιμο μοντέλο τονίζει τις πολιτικές αξίες, το ιδανικό της κοινωνικής δικαιοσύνης, τη δημοκρατοποίηση της γνώσης και τη διατήρηση του δημόσια του εκπαιδευτικού συστήματος.

Γι' αυτούς τους συγγραφείς, το δεύτερο μοντέλο ενσαρκώθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα από την Γαλλία, όπου σε αυτή τη χώρα πράγματι για πολύ καιρό τονιζόταν με έμφαση η κεντρική θέση του κράτους ως μεγάλο οργανωτή της εκπαίδευσης. ο οποίος επένδυε στον εθνικό

χαρακτήρα μιας ισότιμης εκπαίδευσης, το οποίο όπως είδαμε δεν έγινε στη συνέχεια.

Ο Lesage και Maurice Tardif επισημαίνουν ότι το εκπαιδευτικό μοντέλο του σχολείου του παρουσιάζει ορισμένους κινδύνους, όπως έχει παρατηρηθεί σε χώρες όπως οι ΗΠΑ και η Αγγλία: Έντονη προετοιμασία πριν από τις καθοριστικές αξιολογήσεις και χρησιμοθηρικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης, υποβάθμιση της εκπαίδευσης και αγωγή του πολίτη, συμμετοχή στα κοινά και στους θεσμούς, αποσταθεροποίηση των σχολικών ιδρυμάτων και των πλέον ευάλωτων πληθυσμών.

Αυτό το μοντέλο, τείνει να δημιουργήσει στους μαθητές και στις οικογένειες συμπεριφορές αποκλειστικά επικεντρωμένες στην προσωπική προβολή και στο προσωπικό συμφέρον.

Για να δούμε λοιπόν μετά από αυτές τις παρατηρήσεις τί γίνεται σήμερα στη Γαλλία ως απάντηση στην ανάπτυξη της σχολικής βίας και των σχολικών ανισοτήτων. Από στατιστική άποψη η αύξηση της βίας στο σχολείο τα τελευταία χρόνια δεν είναι αποδεδειγμένη. Αντίθετα, οι έρευνες δείχνουν ότι η σχολική βία σχετίζεται με συγκεκριμένες μεταβλητές, όπως το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο κάποιων σχολείων, των μαθητών και οι μορφές της εξελίσσονται.

Και παρατηρούμε στο σχολικό χώρο τα τελευταία πέντε χρόνια πολλά βαριά βίαια περιστατικά, τόσο μεταξύ μαθητών κυρίως εφήβων, όσο και ενάντια σε καθηγητές από τα οποία κάποια ήταν μοιραία. Οι έρευνες επισημαίνουν ένα γενικότερο αίσθημα ανασφάλειας μέσα στο σχολείο και στον περίγυρό του, που βιώνεται τόσο από τους μαθητές όσο και από τους εκπαιδευτικούς.

Έτσι, νιώθοντας ότι κάτι έχουμε χάσει στην εκπαίδευσή μας στην Γαλλία, μέτρα καταστολής και ασφάλειας εφαρμόζονται για την εξασφάλιση ενός καλού σχολικού κλίματος. Καταγραφή οποιασδήποτε μορφή βίας ή απειλής, σωματικής ή λεκτικής, άμεση υποστήριξη και φροντίδα των θυμάτων, αφού αυτά παρατηρούνται, ενίσχυση των μέτρων ασφαλείας μέσα στα σχολεία.

Κάποια παραδείγματα αυτής της ενίσχυσης των μέτρων ασφαλείας: Από τον Ιανουάριο του 2025, 150 επιπλέον σχολική σύμβουλοι

και 600 εκπαιδευτικοί βοηθοί είχαν προσληφθεί στα Γυμνάσια και Λύκεια που παρουσιάζουν αυξημένους κινδύνους από άποψη σχολικού κλίματος.

Έγινε πρόταση υπό εξέταση από την κυβέρνηση για να εφαρμοστούν Πειθαρχικά Συμβούλια ήδη από το Δημοτικό Σχολείο, αιφνιδιαστικές έρευνες τσαντών θα οργανωθούν από την άνοιξη, είχε δηλώσει ο Υπουργός Παιδείας το Φεβρουάριο του 2025 με αφορμή το γεγονός ότι ένας νέος 17 ετών πληγώθηκε βαριά από μαχαίρι στην αυλή του σχολείου του στα προάστια του Παρισιού και πειραματική απομάκρυνση τηλεφώνων των μαθητών στα Γυμνάσια.

Αυτό έγινε πειραματικά το 2024. 199 γυμνάσια εφάρμοσαν πειραματικά αυτό το μέτρο, το οποίο εφαρμόστηκε οριστικά από τον Ιανουάριο του 2025. Έτσι, παρά το γεγονός ότι στην ιστοσελίδα του Υπουργείου επισημαίνονται 7 άξονες βελτίωσης του σχολικού κλίματος, σχετίζονται με την ποιότητα της ζωής του σχολείου και τη συνοχή της εκπαιδευτικής ομάδας, τα μέτρα τα οποία πρακτικά παίρνει η κυβέρνηση είναι περισσότερο μέτρα καταστολής, απαγόρευσης, αστυνόμευσης και πειθαρχίας, που δεν αρκούν για να λύσουν το πρόβλημα της εκπαίδευσης του αυριανού πολίτη.

Ποια λοιπόν ερωτήματα θέτονται για την ηθική και πολιτική αγωγή στο σχολείο: Ότι η ηθική και πολιτική αγωγή δεν μπορεί να βασιστεί μόνο σε μέτρα πειθαρχίας και καταστολής, αλλά χρειάζεται ένα θεωρητικό πλαίσιο που θα βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς σε αυτό το έργο.

Πρόκειται για ένα θεωρητικό πλαίσιο αναφοράς, το οποίο μπορεί να βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς να οριοθετήσουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μαθητών, τη θέση τους στα όργανα λήψης αποφάσεων, αλλά και τους μαθησιακούς στόχους που μπορούν να διέπουν τη συμμετοχή των μαθητών στη διαχείριση της σχολικής κοινότητας. Τί σκοπεύουμε, δηλαδή, να μάθουμε με αυτές με τη διαχείριση της σχολικής κοινότητας.

Η υπόθεση μας είναι ότι χρειάζεται μια διδακτική προσέγγιση του νόμου και της θεωρίας του δικαίου στο σχολείο, η οποία μπορεί να αποτελέσει τη βάση τόσο της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών, όσο και των μαθητών. Γιατί αυτό που είναι το ζητούμενο στη συνεργατική παιδαγωγική και στην

κοινωνικοποίηση του παιδιού στο σχολείο, είναι το πώς αντιμετωπίζει τον νόμο, το πώς αντιμετωπίζουν τους κανόνες και τί σχέση θέλουμε να βοηθήσουμε το παιδί να αναπτύξει με τον νόμο.

Αυτό το πλαίσιο αναφοράς για την ηθική και πολιτική εκπαίδευση στο σχολείο, πιστεύω ότι έχει τρεις θεωρητικές φάσεις. Η πρώτη είναι η πολιτική φιλοσοφία, μια θεωρία του δικαίου, η οποία μπορεί να βασιστεί σε ερμηνευτική προσέγγιση των κανόνων, έτσι όπως εφαρμόζονται στο σχολείο. Θα επανέλθω σε λίγο σε αυτό το σημείο.

Μια ψυχολογική προσέγγιση που αφορά περισσότερο το πώς αναπτύσσεται η ηθική κρίση στο παιδί και από τί έχει ανάγκη για να αναπτύξει αυτή την αυτόνομη ηθική κρίση, την κριτική προσέγγιση δηλαδή απέναντι στον νόμο και στις έννοιες της δημοκρατίας και της ισότητας και μια παιδαγωγική προσέγγιση, η οποία αφορά περισσότερο τη διαχείριση της τάξης ως μια ενότητα, ως μια κοινωνία με δημοκρατικό χαρακτήρα.

Για να δούμε λοιπόν ένα-ένα αυτά τα θεωρητικά σημεία. Από φιλοσοφική άποψη, υπάρχουν δύο βασικές προσεγγίσεις του δικαίου ως σύστημα οργάνωσης των νόμων και των κανόνων στα σχολεία, αλλά εδώ θα μιλήσουμε για τους νόμους.

Η θεωρία του Kelsen, ο οποίος θεωρεί ότι το δίκαιο είναι ένα σύνολο κανόνων, που εκφράζονται μέσα από επίσημα κείμενα, καλά ιεραρχημένα, που συνδέονται μεταξύ τους με λογικές σχέσεις, τους οποίους νόμους αρκεί να εφαρμόσουν. Πρόκειται για μια θετικιστική προσέγγιση του δικαίου που βασίζεται στην πειθαρχία και την εφαρμογή των κανόνων κατά γράμμα.

Η θεωρία του Dworkin, ο οποίος θεωρεί το δίκαιο, δεν εξαντλείται σε ένα σύστημα κανόνων, αλλά αποτελείται από αξίες από τις οποίες η πιο θεμελιώδης είναι η δικαιοσύνη και η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Η δουλειά του ειδικού, του δικηγόρου ή του δικαστή ή του θεσμοθέτη, είναι να εφαρμόσει στους κανόνες ώστε να έρθει όσο πιο κοντά γίνεται στις αρχές οι αξίες που διέπουν το δίκαιο. Και εδώ έχουμε πιο πολύ μια ερμηνευτική προσέγγιση του δικαίου, η οποία θεωρεί ότι οι κανόνες δεν

είναι αυτοσκοπός αλλά οργανώνονται ανάλογα με τις αξίες τις οποίες υπηρετούν.

Αυτή η διαφορά είναι σημαντική γιατί μας οδηγεί να σκεφτούμε ποιο είδος δικαίου θέλουμε να εφαρμόζουμε στο σχολείο και ποια είναι η προσέγγιση των κανόνων που θέλουμε να επιλέξουμε. Οι κανόνες στο σύστημα πειθαρχίας και καταστολής που πρέπει να εφαρμόζουμε κατά γράμμα ή οι κανόνες στο σύστημα προστασίας κάποιων αξιών, ιδιαίτερα της δικαιοσύνης και της συλλογικής ζωής και όσα αφορμή προβληματισμού για τις αξίες που διέπουν τη ζωή της κοινότητας.

Από ψυχολογική τώρα προσέγγιση, δηλαδή από την άποψη της ανάπτυξης του παιδιού, μπορούμε να ανασκευάσουμε στη θεωρία του Λόρανς Κόλμπερκ, ο οποίος είχε βασιστεί τη θεωρία της ηθικής ανάπτυξης, όπως την ανέπτυξε ο Πιαζέ, αλλά και άλλοι φιλόσοφοι και ειδικά ο Τζον Ρόουζ, πάνω στη θεωρία της δικαιοσύνης.

Ο Κόλμπερκ λοιπόν όρισε μια σειρά από στάδια που δείχνουν την εξέλιξη της ηθικής κρίσης του ατόμου με βάση στην αυτονομία της. Αυτή η εξέλιξη βασίζεται στη διαφοροποίηση ανάμεσα στους συμβατικούς κανόνες και τις αξίες καθώς και στην αυτονομία της ηθικής κρίσης με βάση έννοιες, αξίες που γίνονται όλο και πιο γενικευμένες.

Αυτή η προσέγγιση μας οδηγεί να σκεφτούμε τις αξίες που προβάλλουμε με τις πράξεις μας και τις επιλογές μας ή τα επιχειρήματά μας, να σκεφτούμε τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ τους και να τις κάνουμε αντικείμενο σκέψης τόσο για μας όσο και για τους μαθητές.

Θα αναφερθώ εδώ σε μερικά παραδείγματα διαφορετικών αξιών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δικαιολογήσουν μια επιλογή μας. Ένα επιχείρημα είναι ο φόβος στις τιμωρίες. Δεν πρέπει να μιλάω στην τάξη γιατί ο δάσκαλος θα με τιμωρήσει. Το προσωπικό συμφέρον -δεν πρέπει να μιλάω στην τάξη γιατί ο δάσκαλος θα σχηματίσει κακή εικόνα για μένα και θα με χτυπήσει τους βαθμούς.

Αγάπη και συμπόνια για τον άλλον. Δεν πρέπει να μιλάω στην τάξη γιατί είναι πολύ κουραστικό για τον δάσκαλο. Ο καημένος κουράζεται τόσο πολύ για μας όλη μέρα.

Συνέπειες της συλλογικής ζωής. Δεν πρέπει να μιλάω στην τάξη γιατί τι θα γίνει αν ο καθένας μιλάει στην τάξη; Δεν θα μπορέσει να λειτουργήσει.

Υπευθυνότητα και προσωπικό δικαίωμα. Έχω το δικαίωμα να μιλήσω στην τάξη αν υπάρχει κάποια ανάγκη για μένα, για τους συμμαθητές μου. Ας πούμε για να βοηθήσω κάποιον. Και γενικευμένη αξία, δε θέλω να μιλάω στην τάξη από σεβασμό, προς το δάσκαλο και τους συμμαθητές μου.

Αυτά τα διαφορετικά επιχειρήματα τα βλέπουμε λοιπόν οργανωμένα σε τρία επίπεδα. Στο προσυμβατικό επίπεδο έχουμε την ηθική της τιμωρίας και της υπακοής ή την ατομικιστική ηθική που βασίζεται σε συμφεροντολογικές ανταλλαγές. Στο προσυμβατικό επίπεδο η αναφορά είναι το άτομο και όχι οι κανόνες ή το σύνολο της κοινωνίας.

Στο συμβατικό επίπεδο έχουμε την ηθική της διαπροσωπικής κατανόησης και συμμόρφωσης, όπου βλέπουμε ότι άτομο λαμβάνει υπ' όψιν τον άλλον, αλλά μέσα σε μια διαπροσωπική σχέση, ή το στάδιο 4, όπου έχουμε την ηθική της κοινωνικής συνείδησης ότι το άτομο θα λάβει υπ' όψιν του το σύνολο στο οποίο ανήκει.

Και στο μετασυμβατικό επίπεδο η κρίση είναι ικανή να κάνει μια διαφοροποίηση ανάμεσα στους κανόνες που υπάρχουν και στις αξίες που τις διέπουν, είτε με μορφή δικαιωμάτων, είτε με τη μορφή γενικών καθολικών αρχών, τις οποίες θα χρησιμοποιήσει όντως αναφορά για τις επιλογές του.

Αυτή η θεωρία της ηθικής ανάπτυξης μπορεί να είναι ένα σημαντικό εργαλείο που μπορεί να βοηθήσει τον εκπαιδευτικό να διαφοροποιήσει ο ίδιος τα διάφορα επιχειρήματα που προβάλλονται από τους μαθητές και να θέσει τους παιδαγωγικούς τους στόχους για τις έννοιες που πρέπει να γίνουν αντικείμενα στοχασμού γι' αυτούς.

Υπάρχει παιδαγωγικό υλικό εξάλλου που βασίζεται σε ηθικά διλήμματα και καλεί τους μαθητές να αναλύσουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που έχουν σε κάθε κατάσταση και τις επιλογές που τους δίνονται.

Σε κάθε περίπτωση, εκείνο που φαίνεται από αυτό το μοντέλο είναι ότι ο φόβος της τιμωρίας να είναι επαρκές εργαλείο ηθικής ανάπτυξης και ότι ο φόβος της τιμωρίας καθολικά καθηλώνει βασικά το άτομο και το μαθητή ιδιαίτερα στο προσυμβατικό επίπεδο.

Και από παιδαγωγική προσέγγιση, έχουμε τη συνεργατική παιδαγωγική, την οποία γνώρισε ιδιαίτερα στη Γαλλία μέσα από την παιδαγωγική Φρενέ, αλλά και στην Ελλάδα με τη δουλειά που γίνεται από το σκασιαρχείο και η οποία βασίζεται στη σύγχρονη της προσέγγιση σε τρεις αρχές που διέπουν την αγωγή του πολίτη.

Στόχοι στις αξίες της συνεργασίας και της συλλογικότητας και όχι του ανταγωνισμού ή του προσωπικού συμφέροντος, ανάπτυξη του κριτικού πνεύματος των παιδιών απέναντι στην κοινωνία, την πολιτική και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Έμφαση στην επαγγελματική ηθική των εκπαιδευτικών, περιλαμβάνει αρμονία θεωρίας και πράξης, δηλαδή, και οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν τους κανόνες ως σύνολο της κοινότητας στην οποία ανήκουν και οι ίδιοι, εφαρμογή των κανόνων της συλλογικής ζωής που ερίζονται από τους κανονισμούς και τα Συμβούλια, αναγνώριση και σεβασμός των προτάσεων και των αναγκών των μαθητών και κινητοποίηση για την υλοποίησή τους.

Θα πω και δυο λόγια για τα μαθητικά Συμβούλια με τα οποία ασχολήθηκα ιδιαίτερα. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους: Αρχικά η τακτικότητα, διότι αυτές τις συνεδρίες λαμβάνουν χώρα μια φορά την εβδομάδα. Και σε αυτές τις συνεδρίες γίνεται συνάντηση όλες τις τάξεις με την παρουσία του δασκάλου.

Η διαχείριση του Συμβουλίου γίνεται από μαθητές που έχουν ορισμένες υπευθυνότητες ή επαγγέλματα. Μπορούν να δίνουν τον λόγο ή να μαζεύουν τις προτάσεις που γίνονται. Γενικά, όλη η ζωή της τάξης οργανώνεται με βάση αυτά τα επαγγέλματα. Έχουμε διάφορες κατηγορίες ομιλίας, όπως κάνω κριτική, μου αρέσει, συγχαίρω ή προτείνω, αλλά αυτές μπορούν να διαφέρουν και μπορούν να διαμορφωθούν ανάλογα με τις αποφάσεις του συνόλου και της τάξης.

Περιορισμός του χρόνου ομιλίας με τη βοήθεια μιας κλεψύδρας που καθορίζει συγκεκριμένο χρόνο ομιλίας για να δοθεί σε όλους τους μαθητές δυνατότητα να εκφραστούν και βέβαια λήψη αποφάσεων με ψηφοφορία.

Εκείνο το οποίο ήθελα να πω σχετικά με αυτά τα μαθητικά συμβούλια, είναι ότι από τις έρευνες που έκανα πάνω στη λειτουργία τους, είναι σημαντικό να θεωρήσουμε ότι υπάρχει ένας συσχετισμός, εις υπάρχει μία αλληλεπίδραση ανάμεσα σε τρεις λειτουργίες αυτών των μαθητικών συμβουλίων.

Αρχικά, έχουνε μια λειτουργία θεσμοθέτησης, δηλαδή το συμβούλιο θα ορίσει κάποιους κανόνες, δικαιώματα και υποχρεώσεις. Θα εκφράσει τις αξίες οι οποίες προστατεύονται με βάση αυτούς τους κανόνες, θα ορίσει τη σημασία της εκπαιδευτικής κοινότητας, την οργάνωση επίσης των κυρώσεων και τις διαδικασίες της ψηφοφορίας. Έχει λοιπόν μια λειτουργία θεσμοθέτησης.

Μετά, έχει μια λειτουργία οργάνωσης και ανάλυσης σχολικής εμπειρίας, γιατί τα ξέρουμε πολύ καλά, ότι άλλο τι λένε οι κανόνες και άλλο τι γίνεται στην πράξη. Τα παιδιά δηλαδή θα έρθουν στο συμβούλιο, να φέρουν κάποια προβλήματα προσωπικά, κοινωνικά, που εμφανίστηκαν μέσα στο σχολείο και θα εκφράσουν τις συγκρούσεις στις οποίες συμμετείχαν, ένα πιθανό συναίσθημα ανασφάλειας, μη αναγνώρισης ή μη δικαιοσύνης, αδικίας, το οποίο έθιξαν σε μια κατάσταση της σχολικής ζωής.

Μέσα στο συμβούλιο θα γίνει η ανάλυση αυτής της εμπειρίας και από εκεί φτάνουμε σε μια τρίτη λειτουργία του Μαθητικό Συμβουλίου, που είναι η συζήτηση και ο προβληματισμός. Γιατί μέσα αυτή την ανάλυση της εμπειρίας θα δούμε ότι θα δημιουργηθούν ερωτήματα πάνω σε διάφορες έννοιες που σχετίζονται με την κοινωνική ζωή και την πολιτική οργάνωση, ηθικής λοιπόν, πολιτικής ή νομικής υφής.

Ας πούμε, η σχέση ανάμεσα δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας, για ποια θέματα μπορώ να έρθω και να μιλήσω στο Συμβούλιο. Ατομικό και συλλογικό, ας πούμε ο τάδε είναι αντιπρόσωπος της τάξης και βλέπω ότι πηγαίνει στο συμβούλιο του σχολείου και μιλάει πιο πολύ για τον εαυτό του.

Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στο ατομικό και στο συλλογικό. Η διαφορά επίσης της αυτονομίας και η υποχρέωση της ελευθερίας και δικαιοσύνης.

Και ανάλογα με το αποτέλεσμα αυτής της συζήτησης, βλέπουμε ότι οι κανόνες μπορούν να αλλάξουν, μπορούν να τροποποιηθούν. Αυτό το μοντέλο δείχνει ότι το συμβούλιο έχει ένα δυναμικό χαρακτήρα και ότι οι κανόνες μπορούν να εξελιχθούν ανάλογα με τις ανάγκες οι οποίες δημιουργούνται με βάση την εμπειρία των μαθητών και ότι δεν είναι παγωμένοι, δεν είναι μόνιμοι, αλλά η βασική τους αξία είναι να προστατεύουν τη συλλογική ζωή.

Και βέβαια λοιπόν βλέπουμε ότι ο στόχος είναι η μείωση της απόστασης μεταξύ της θεσμοθέτησης και της πράξης, τι προβλέπουμε να γίνει, τι πρέπει να γίνει και τι γίνεται, αλλά και η ευελιξία και η δυνατότητα ευελιξίας και εξέλιξης των κανόνων καθόλου τη διάρκεια του χρόνου.

Ήταν λοιπόν κάποια γενικά συμπεράσματα. Μπορώ να πω ότι η ηθική και πολιτική εκπαίδευση του παιδιού και του εφήβου, δεν μπορούν να περιοριστούν σε μέτρα καταστολής και πειθαρχίας, ότι αυτή η εκπαίδευση έχει ηθικές, πολιτικές και νομικές διαστάσεις και πρέπει να βασιστεί σε ένα πλαίσιο αναφοράς, ένα θεωρητικό πλαίσιο το οποίο θα βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς να τις οργανώσουν, το οποίο βασίζεται λοιπόν σε φιλοσοφικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις.

Το ότι τα μαθητικά συμβούλια είναι ο βασικός άξονας μιας συνεργατικής παιδαγωγικής για εκπαίδευση και εκπαίδευση στη δημοκρατία. Είναι ένα εργαλείο εκπαίδευσης, οποίο τα αποτελέσματα εξαρτώνται από τον τρόπο με τον οποίο θα το χρησιμοποιήσουμε.

Όπως είπε και η κα Γούναρη, δεν είναι απλά μια τεχνική, αλλά είναι ένας τρόπος σύλληψης και οργάνωσης όλης της εκπαιδευτικής κοινότητας και από τον εκπαιδευτικό εξαρτάται αν θα το χρησιμοποιήσει ως εργαλείο εκφοβισμού και πειθαρχίας ή ως εργαλείο ανάλυσης της σχολικής εμπειρίας, θεσμοθέτησης και προβληματισμού.

Απλώς να πω ότι είναι καλό σε αυτή τη διαδικασία να έχουμε κατά νου ότι υπάρχει μια σχέση μεταξύ έρευνας και εκπαιδευτικής πρακτικής.

Δηλαδή, ο αναστοχασμός πάνω στην πρακτική μας μπορεί να γίνει και με τη βοήθεια της έρευνας, να μην το ξεχνάμε αυτό, γιατί αυτή θα επιτρέψει από τη μία στους εκπαιδευτικούς να αναλύσουν τις πρακτικές τους και να ενταχθούν σε ένα πνεύμα δια βίου ανάπτυξης και εκπαίδευσης και από την άλλη στην έρευνα να θεμελιώσει τα συμπεράσματά της πάνω στην εκπαιδευτική πράξη και πραγματικότητα.

Κι εδώ ήθελα απλώς να παρουσιάσω παλαιότερες διαλέξεις που οργανώθηκαν από τη ΔΟΕ, πάνω σε συναφή θέματα, μπορώ να δώσω, το PowerPoint, να δοθεί σε αυτούς που παρακολουθούν τη διάλεξη. Και να μιλήσω επίσης για το βιβλίο του Μόσχου και της κας Καλησώρας πάνω στην «Συνέλευση των παιδιών» και το πώς μπορεί να δημιουργηθεί γιατί δεν είναι πολύ εύκολο για τους εκπαιδευτικούς να αρχίσουν να εφαρμόσουν τα Συμβούλια στις τάξεις, όπως υπάρχουν και εργαλεία και βιβλία αλλά και από το σκασιαρχείο, τα οποία μπορούν να βοηθήσουν σε αυτές τις πρακτικές. Ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Εμείς ευχαριστούμε κα Παγώνη για την εισήγησή σας και παρακολουθώντας με προσοχή, ιδιαίτερα όταν μιλούσατε για την εμπειρία της Γαλλίας και για διάφορες πολιτικές που εκεί εφαρμόζονται, βλέπουμε ότι τελικά κι εδώ οι κυβερνώντες δεν πρωτοτυπούν τόσο και ορισμένα πράγματα που μάλλον έχουν κριθεί και ως αποτυχημένες συνταγές εμφανίζονται ως λύσεις, ακόμα και κάποιοι επιμέρους, δηλαδή και αυτό που είπατε για το κινητό στην τσάντα ή για τις απουσίες τις κοινές, εδώ μας απασχόλησε πριν δυο χρόνια, ειδικά στην έναρξη της σχολικής χρονιάς και παρουσιάστηκε ως η μέγιστη τομή, ας το πούμε, στην εκπαίδευση και φυσικά το πρόσημο είναι αρνητικό.

Έτσι νομίζω ότι και αυτή η πείρα που φαίνεται εδώ από τη Γαλλία δείχνει ότι το σχολείο κινείται προς μια πολύ συγκεκριμένη κατεύθυνση, εμπορευματοποίησης, ανταγωνισμού δεικτών, αξιολογήσεις και αυτή η τάση νομίζω, έτσι κι αν θέλετε να το σχολιάσετε και αυτό στο δεύτερο κύκλο νομίζω ότι δεν ανακόπτεται και ανεξάρτητα από ποιος είναι Υπουργός ή το ποια είναι η σύνθεση της κυβέρνησης, αλλά εδώ υπάρχει και ίσως μια βαθύτερη αιτία πίσω από αυτές τις καταστάσεις.

Να σας ευχαριστήσουμε πολύ, να ευχαριστούμε πολύ και τους τρεις εισηγητές και να μπω αμέσως στην διαδικασία των ερωτήσεων. Έχουν

συγκεντρωθεί ήδη αρκετές. Θα διαβάζω τα ερωτήματα και θα αναφέρω και σε ποιον ομιλητή απευθύνονται και αμέσως θα σας δώσω τον λόγο για ένα δεύτερο κύκλο απαντήσεων και ,ότι άλλο θα θέλετε να προσθέσετε πριν κλείσουμε.

Ξεκινώντας λοιπόν, υπάρχει ένα πρώτο ερώτημα, είναι αρκετά μεγάλο, θα κρατήσω την ουσία, που απευθύνεται προς όλους τους εισηγητές, που ζητάει να σχολιάσετε επιβαρυντικούς παράγοντες ως προς την ελλιπή συνεργασία και ως προς την ανάπτυξη του ανταγωνισμού. Ποιοι παράγοντες δηλαδή επιβαρύνουν.

Και η ίδια η συναδέλφισσα εδώ θέτει στην ουσία στο υπόλοιπο κομμάτι του κειμένου που έχει στείλει τη δική της γνώμη γι' αυτούς τους παράγοντες δηλαδή ο ρόλος του Διευθυντή – αξιολογητή, οι πελατειακές σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα στα σχολεία, ελλείψεις σε ειδικότητες και σε προσωπικό, μεγάλα τμήματα και αυξημένος αριθμός μαθητών στις τάξεις. Οπότε λέω για να μην διαβάσουμε, επειδή είναι μια μεγάλη ερώτηση, να μείνω σ' αυτό, στους επιβαρυντικούς παράγοντες.

Ένα δεύτερο ερώτημα είναι προς τον κ. Γρόλλιο: «Θεωρείτε ότι η αξιοποίηση της συνεργατικής μάθησης στο σχολείο παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του σύγχρονου δημοκρατικού πολίτη;». Και ένα ακόμα ερώτημα προς τον κ. Γρόλλιο: «Για να μπορέσουμε να εντάξουμε και να αξιοποιήσουμε τη συνεργατική μάθηση στο ελληνικό σχολείο θα πρέπει να υπάρξουν πολλές αλλαγές στα αναλυτικά προγράμματα;». Νομίζω ειπώθηκαν και ορισμένα πράγματα για αυτό.

Τώρα έχουμε μία ερώτηση που απευθύνεται σε όλους τους ομιλητές και λέει το εξής: «Πώς συζητάω με τους μαθητές και τις μαθήτριες σχετικά με την επικαιρότητα, Παλαιστίνη, Τέμπη, εθνικό απολυτήριο και άλλα θέματα, χωρίς να κατηγορηθώ από τη διεύθυνση ότι κάνω πολιτική συζήτηση με τους μαθητές;».

Επίσης, προς τον κ. Γρόλλιο: «Το πολλαπλό βιβλίο που θα εισαχθεί από το επόμενο σχολικό έτος, πιστεύετε ότι θα παίξει ρόλο στην κατεύθυνση που αναφέρατε, της ανταγωνιστικής λογικής της εκπαίδευσης;».

Προς όλους τους ομιλητές: «Πώς βλέπει η κριτική εκπαίδευση τα ζητήματα της εργατικής εκπαίδευσης και της χειραφετητικής εκπαίδευσης;». Πάλι προς όλους: «Ένα από τα σημαντικότερα αιτήματα του εκπαιδευτικού κινήματος είναι η ύπαρξη της παιδαγωγικής ελευθερίας, η οποία την τελευταία χρόνια απειλείται τόσο από τη διοίκηση όσο και από τις διάφορες πλατφόρμες του Υπουργείου Παιδείας. Θα ήθελα τη γνώμη σας σχετικά με το πώς νοείται και ασκείται η παιδαγωγική ελευθερία των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που διαμορφώνεται από νεοφιλελεύθερες πολιτικές, έμφαση στην αξιολόγηση, στη λογοδοσία, στους δείκτες απόδοσης, στην ανταγωνιστικότητα και στη μετρήσιμη αποτελεσματικότητα».

Επίσης, προς τον κ. Γρόλλιο: «Παρακαλώ τον κ. Γρόλλιο να εμβαθύνει στη διαφοροποιημένη διδασκαλία. Πώς αυτή εντείνει την ανισότητα μεταξύ των μαθητών;».

Προς όλους επίσης, ένα ακόμα ερώτημα: Σε αυτό το δυστοπικό σχολείο που περιγράφετε και ζούμε καθημερινά πώς, με ποιους τρόπους αντιστεκόμαστε στην τάξη, στον σύλλογο διδασκόντων στην ευρύτερη σχολική κοινότητα ως παιδαγωγοί, επιστήμονες και ως κοινωνικά πολιτικά οντά.

Επίσης, προς όλους, τι να κάνουμε λοιπόν, πώς μπορούμε να ξαναδούμε το παιδαγωγικό μας έργο μέσα σ' αυτές τις αντίξοες συνθήκες που περιγράψατε.

Νομίζω ότι είναι και τα ερωτήματα που συγκεντρώνεται γύρω από το τι μπορούν σήμερα να κάνουν οι εκπαιδευτικοί σε αυτό το πλαίσιο μέσα στην τάξη τους. Επίσης, ένα ακόμα ερώτημα: Ποια είναι τα όρια της παιδαγωγικής ελευθερίας σε σχέση με το αναλυτικό πρόγραμμα, τη νομοθεσία και τις κατευθυντήριες οδηγίες του Υπουργείου Παιδείας στην κατεύθυνση μιας χειραφετητικής εκπαίδευσης για τα παιδιά. Σε ποιον βαθμό μπορεί ο εκπαιδευτικός να προσαρμόζει το περιεχόμενο και τις μεθόδους διδασκαλίας σύμφωνα με τις ανάγκες της τάξης;

Προχωράω σε μία ερώτηση για την κα Γούναρη: Μπορεί η συνεργατική διδασκαλία να λειτουργήσει όταν σχεδιάζεται κεντρικά ως διοικητική υποχρέωση απλώς μέσω αλληπάλληλων εγκυκλίων ενώ οι υλικές, χρονικές και παιδαγωγικές προϋποθέσεις της παραμένουν αόρατες του

επίπεδου της σχολικής πράξης; Και υπό ποιες συνθήκες μπορεί να αναπτυχθεί στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα μια ουσιαστική συνεργατική παιδαγωγική;

Και ένα ακόμα ερώτημα: Αναγνωρίζοντας πρώτον τη χειραφετική αξία της επιστημονικής γνώσης από τη μία και της ιδεολογικής χειραγώγησης της σχολικής ύλης και τις συνέπειές της προς τους μαθητές από την άλλη, δεύτερον, την ανάγκη για συλλογική και όσο όταν δυνατόν πιο συντεταγμένη δράση των εκπαιδευτικών μέσα στο σχολείο, μέσα από την εργασία τους με τους συναδέλφους, τους μαθητές, τους γονείς, τρίτον, την ανάγκη δημιουργίας ενός ακόμα πεδίου αντιπαράθεσης με την κυρίαρχη ιδεολογία και τη εκπαιδευτική πολιτική, πώς θα μπορούσαν να γίνουν πράξεις όσα προτείνει ο κ. Γρόλλιος, η κα Γούναρη, η κα Παγώνη;

Γνωρίζουμε ότι γίνονται πολλά πράγματα από τους συναδέλφους, οι οποίοι όμως συνήθως αυτολογοκρίνονται, ή δρουν εν κρυπτώ. Και φυσικά υπάρχει και μία προέκταση αυτού του ερωτήματος που απευθύνεται στη ΔΟΕ αλλά το διαβάζω: Δεν θα πρέπει η ΔΟΕ να έχει καθοριστικό οργανωτικό ρόλο σε αυτή την προσπάθεια;

Απαντώ θετικά. Νομίζω ότι και το πλαίσιο των σημερινών εκδηλώσεων έχει τέτοια διάσταση. Αλλά θα πούμε και κάποια πράγματα ακόμα.

Νομίζω ότι αυτά είναι τα ερωτήματα προς τους ομιλητές μας. Είναι αρκετά, ουσιώδη και νομίζω ότι μπορούμε να ξεκινήσουμε τις απαντήσεις με την ίδια σειρά που έγιναν και οι εισηγήσεις. Ο κ. Γρόλλιος να ξεκινήσει, ν' ακολουθήσει η κα Γούναρη και κα κυρία Παγώνη.

Κύριε Γρόλλιο έχετε τον λόγο.

Γ. ΓΡΟΛΛΙΟΣ: Ευχαριστώ, ευχαριστώ και για τις πολλές ερωτήσεις. Όσοι μπορούμε θα τις απαντήσουμε και όπως τις κατάλαβα, γιατί έτσι πώς διατυπώνονται, γρήγορα, είναι λίγο δύσκολο να τις καταγράψουμε σωστά. Δε θέλω ν' αδικήσω δηλαδή κανέναν που έχει κάνει ερώτηση, με αυτή την έννοια ο λέω.

Ότι υπάρχουν πολλοί παράγοντες, όσον αφορά την πρώτη ερώτηση που απευθύνεται και στους τρεις μας, που λέει ότι υπάρχουν πολλοί παράγοντες οι οποίοι εντείνουν την κατάσταση για να μην συμβάλλουν στην μη εφαρμογή της συνεργατικότητας, προφανώς, είναι σωστό αυτό που λέει η συναδέλφισσα, που λέει δηλαδή ότι ο ρόλος του Διευθυντή – αξιολογητή, οι ελλείψεις οι σχολικές, ο μεγάλος αριθμός παιδιών, κτλ.

Προφανώς είναι και αυτοί παράγοντες και πολλούς άλλους μπορούμε να αναφέρουμε. Αλλά το πιο σημαντικό από όλα είναι η κυβερνητική πολιτική. Δηλαδή είναι το ποια πολιτική κάνει η κυβέρνηση. Σας πούμε για παράδειγμα, όταν λέτε τον Διευθυντή – αξιολογητή, αυτό είναι ζήτημα κυβερνητικής πολιτικής, σαφέστατα.

Όταν επιμένει δηλαδή η κυβέρνηση στην εφαρμογή και με διώξεις μάλιστα και με τρομοκρατία στους εκπαιδευτικούς, μια αξιολόγηση από τα πάνω, αυταρχική απέναντι στους εκπαιδευτικούς και ατομική βέβαια αξιολόγηση, προσέξτε, δεν είναι τυχαίο ότι η αξιολόγηση είναι ατομική βασικά και εκείνη είναι η κατακλείδα της, είναι προφανές ότι υπονομεύει κάθε περίπτωση εφαρμογής συνεργατικότητας στην πράξη στην εκπαίδευση.

Χωρίς να υποτιμώ δηλαδή τις άλλες παραμέτρους τις οποίες βάζει η συναδέλφισσα, νομίζω ότι το θεμελιώδες είναι η κυβερνητική πολιτική. Αλλά και η επένδυση της κυβερνητικής πολιτικής, η υποστήριξή της για την ακρίβεια από την ΑΔΙΠΠΔΕ και άλλα επιστημονικά όργανα, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο πλέον είναι Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, παίζουν σημαντικό ρόλο και αυτά.

Όπως βέβαια σημαντικό ρόλο παίζουν και τ' αναλυτικά προγράμματα. Γιατί αυτά οργανώνουν τη ζωή του σχολείου και βάσει αυτών συγγράφονται τα βιβλία.

Όσον αφορά μια άλλη ερώτηση που έγινε αποκλειστικά σ' εμένα, αν η συνεργατική μάθηση βοηθάει στο να διαμορφωθεί κάποιος ως δημοκρατικός πολίτης, αυτό είναι προφανές ότι βοηθάει, δεν το συζητάμε, εντάξει. Και είναι σωστή η διάκριση που έκανε η κα Γούναρη στην ομιλία της ανάμεσα στην εργατικότητα σαν τεχνική και στη συλλογικότητα. Χωρίς αυτό να σημαίνει όμως ότι και η συνεργατικότητα δεν χρειάζεται από μόνη της.

Τώρα, για να εφαρμοστεί η συνεργατικότητα και η συλλογικότητα χρειάζονται πολλές αλλαγές στα αναλυτικά προγράμματα, αυτό είναι επίσης προφανές. Τώρα, πόσο ένας εκπαιδευτικός μπορεί να κάνει δουλειά στην τάξη, όσον αφορά την πολιτική και κοινωνική και πολιτισμική, κι ό,τι άλλο θέλετε, επικαιρότητα, χωρίς να κατηγορηθεί από τη Διεύθυνση, αυτό θέλει τεχνική από τη μία μεριά.

Καλύτερα να θυμηθούμε εδώ, δε μπορώ να τα φέρω τώρα στη μνήμη μου, να πω τους κανόνες που έβαζε ο Μπρεχτ κάποτε για το πώς μπορεί κάποιος να πει την αλήθεια. Υπάρχει ένα κειμενάκι του Μπρεχτ, παλαιό, για το πώς οι άνθρωποι μπορούν να πουν την αλήθεια με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους, ακριβώς για να μπορέσουν να περάσουν την αλήθεια πλατιά στον κόσμο.

Δεν το έχω μπροστά μου, προφανώς, αλλά καλώ όσους ενδιαφέρονται, να το διαβάσουν το κειμενάκι, είναι πάντα επίκαιρο. Και είναι γραμμένο, μάλιστα, για την αλήθεια του φασισμού, για το πώς σε πολύ δυσκολότερες από τις σημερινές συνθήκες, εκπαιδευτικοί πάλευαν σε αυτή την κατεύθυνση.

Εδώ όμως είναι σημαντικό και είναι κρίσιμο να πούμε ότι για να μπορέσουμε να αντισταθούμε γενικότερα, και η αντίσταση περιέχει και την έννοια της συνεργασίας στο σχολείο, δεν εξαντλείται όμως σε αυτήν, χρειάζεται πρώτα πρώτα η συνεργασία των ίδιων των εκπαιδευτικών μεταξύ τους. Δεν είναι ατομικό ζήτημα του καθενός στο σχολείο.

Ούτε μπορούμε να μπούμε και εμείς στη λογική του να ενοχοποιούμε ατομικά τον εκπαιδευτικό από μια διαφορετική οπτική γιατί δεν δουλεύει συνεργατικά στο σχολείο, ατομικά. Γιατί αυτό είναι κυρίως ζήτημα συλλογικότητας των εκπαιδευτικών στο σχολείο τους και συνολικά της συλλογικής των εκπαιδευτικών.

Και εδώ μπαίνει και το ερώτημα που τέθηκε προηγουμένως όσον αφορά την ΔΟΕ, αλλά όχι μόνο αυτό, δεν είναι μόνο η ΔΟΕ. Εδώ μιλάμε ουσιαστικά για την αναγκαιότητα ανάπτυξης ένας κινήματος, το οποίο δεν θα έχει αναφορά μόνο στη συνεργατικότητα αλλά βασικό στοιχείο του θα είναι η συνεργατικότητα.

Που να έχει μια συγκεκριμένη πολιτική λογική, που να έχει ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων και να έχει μια μακροπρόθεσμη κοινωνική και πολιτική προοπτική, η οποία να φωτίζει τους ανθρώπους και να τους δίνει τη δυνατότητα να αγωνίζονται σε κάθε επίπεδο. Μέσα στο σχολείο, μέσα από το Συνδικάτο τους, μέσα από τους πολιτικούς οργανισμούς που έχουν για να υλοποιήσουν σε μια άλλη κοινωνική και πολιτική κατεύθυνση.

Θέλω να πω δηλαδή ότι εδώ είναι ζήτημα της συλλογικότητας, δεν είναι ατομικό ζήτημα του κάθε εκπαιδευτικού. Είναι και ατομικό, αλλά δεν είναι κυρίως ατομικό. Είναι λάθος να ενοχοποιούμε τον κάθε εκπαιδευτικό και να λέμε, «ο δάσκαλος τί κάνει εν πάση περιπτώσει;». Και αφού δεν κάνει ο δάσκαλος δεν μπορεί να κάνει ο δάσκαλος, ή φοβάται ο δάσκαλος να κάνει, ή κάνει λίγα εν πάση περιπτώσει, ή δεν τα λέει πολύ-πολύ, γι' αυτό τελικά δε μπορεί να γίνει τίποτα. Είναι λάθος αυτό.

Πρέπει να αξιοποιούμε κάθε τι που κάνει ο εκπαιδευτικό ατομικά στη βάση μιας συλλογικότητας των εκπαιδευτικών, και όχι μόνο των εκπαιδευτικών, αλλά και συσχέτισης με αυτό που κάνουν οι εκπαιδευτικοί συλλογικά με άλλους κοινωνικούς φορείς. Με τους καταπιεζόμενους και εκμεταλλευόμενους του κόσμου, με τους εργάτες, με τους φτωχούς αγρότες και να μην αναφέρω τώρα συνολικά τις κοινωνικές τάξεις και ομάδες που θεωρώ ότι μπορεί να συνεργαστούν και πρέπει να συνεργάζονται οι εκπαιδευτικοί.

Προχωρώ στα ερωτήματα για να μην πάω πολύ μακριά: Συνεργατική και χειραφετητική παιδαγωγική, στην συνεργατική κριτική παιδαγωγική. Αυτό τώρα είναι θέμα που για να το αναλύσουμε, θέλουμε ακόμα δυο ώρες ή τρεις να συζητάμε γι' αυτό. Πρέπει να ορίσουμε τί είναι χειραφετητική παιδαγωγική, για μένα, το λέω πολύ συνοπτικά, είναι η παιδαγωγική του Πάολο Φρέιρε, την οποία ανέφερε η κα Γούναρη κάποια στιγμή και η κριτική παιδαγωγική είναι μια άλλη παιδαγωγική η οποία σχετίζεται όμως με τη χειραφετητική παιδαγωγική του Πάολο Φρέιρε, δε μπορούμε να το αναλύσουμε στα πλαίσια αυτής της σύντομης συζήτησης.

Όσον αφορά τη διαφοροποιημένη και την ανισότητα κτλ. με τα πολλαπλά βιβλία, το πολλαπλό βιβλίο περιέχει τον κίνδυνο, κατ' αρχάς προσέξτε, δεν θα είναι πολλαπλό βιβλίο, θα είναι ένα βιβλίο. Όλη αυτή η φιλολογία που λέει ότι θα έχουμε πολλά βιβλία στα σχολεία, από τη νέα

σχολική χρονιά, είναι ένα τεράστιο ψεύδος. Γιατί θα έχουν ένα σχολικό βιβλίο. Ένα.

Και τα βιβλία αυτά, το πιο πιθανό με βάση έρευνας που έχουν γίνει διεθνώς όπου εφαρμόζονται αυτές οι πρακτικές, θυμάμαι μια έρευνας πούμε της Zana Neon στην Αμερική από το 1980 ακόμα, θα έχουν περίπου την ίδια ιδεολογική και πολιτική κατεύθυνση. Γι' αυτό να είστε σίγουροι. Αφού είναι αναγκασμένα να προσαρμόζονται τα σχολικά βιβλία στο αναλυτικό πρόγραμμα που είναι εγκεκριμένο από το Υπουργείο. Που το έχει φτιάξει το Υπουργείο, ουσιαστικά, με τις ομάδες που έχει κάνει.

Τι σημαίνει αυτό; Υπάρχει ένα ζήτημα εδώ. Όσον αφορά την ανισότητα, πιθανόν να εντείνουν την ανισότητα. Εάν κάποια σχολεία ή ομάδες σχολείων επιλέγουν συγκεκριμένα σχολικά βιβλία, τα οποία είναι χαμηλότερου επιπέδου από άλλα τα οποία είναι υψηλότερου επιπέδου. Αυτά όμως είναι ζητήματα υπό διερεύνηση, δε μπορούμε να πούμε κατευθείαν, υπάρχει όμως αυτός ο κίνδυνος πολύ σαφής.

Και πρέπει να δουν οι εκπαιδευτικοί και συλλογικά πώς θ' αντιδράσουν σε αυτό τον κίνδυνο. Όχι ατομικά πάλι, γιατί η κυβέρνηση τί κάνει: Πάλι ατομικά το βάζει το ζήτημα. Να επιλέξει στο κάθε σχολείο κάθε εκπαιδευτικός ποιο βιβλίο θέλει. Ποια είναι τα κριτήρια, λέω εγώ.. Και σταματώ εκεί.

Διαφοροποιημένη διδασκαλία, είναι μια διδασκαλία που εκ της φύσης της αφορά μόνο την αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα την ατομική αποτελεσματικότητα στην εκπαίδευση. Εκ της φύσης της λοιπόν είναι μια ατομικιστική λογική για την εκπαίδευση. Δεν δεσμεύεται υπέρ της συνεργατικότητας στο σχολείο.

Λέει, μπορεί να κάνετε ομάδα, μπορεί και να μην κάνετε. Μπορεί να δουλεύουμε ατομικά σε άλλα μαθήματα, σε άλλες ώρες ατομικά, σε άλλες ώρες συνεργατικά. Συγγνώμη, αυτό δεν είναι συνεργατικότητα στην εκπαίδευση. Ή θα εφαρμόσεις την συνεργατικότητα όσο μπορείς περισσότερο σε όλη την εκπαίδευση, σε όλο το πρόγραμμα, ή το άλλο είναι κοροϊδία στην πραγματικότητα.

Και ουσιαστικά βοηθάει μόνο την ατομική αποτελεσματικότητα άρα και τον ατομικισμό στο σχολείο. Μα αυτή την έννοια λέω ότι βη διαφοροποιημένη διδασκαλία ουσιαστικά είναι αντίπαλος της συνεργατικότητας σήμερα στο σχολείο.

Τώρα, ποια είναι τα όρια της παιδαγωγικής ελευθερίας σε σχέση με το αναλυτικό πρόγραμμα, τι μπορεί να κάνουν οι εκπαιδευτικοί: Υπάρχουν όρια ελευθερίας. Πάντα υπάρχουν ρωγμές, πάντα υπάρχουν σημεία στα οποία μπορεί κάποιος να επιμείνει, αλλά εγώ επιμένω σε ποια κατεύθυνση. Η βασική κατεύθυνση είναι η εξής, της αντίστασης στην εκπαίδευση: Είναι αυτό που έλεγε ο Πάολο Φρέιρε, η κριτική συνειδητοποίηση.

Δηλαδή, τι είναι αυτό που λέμε κριτική συνειδητοποίηση και πολλές φορές το χρησιμοποιούν ακόμα και οι κύριοι και κυρίες που εκφράζουν την κυρίαρχη παιδαγωγική, αλλά χωρίς να ξέρουν το νόημα της λέξης: Είναι η κατανόηση της κατάστασης στην οποία βρισκόμαστε και η συλλογική προσπάθεια για την αλλαγή αυτής της κατάστασης. Δηλαδή το συσχετισμό δυνάμεων για να αλλάξει και αυτή κατάσταση. Αυτό είναι η κριτική συνειδητοποίηση.

Άμα αυτό έχει κάποιος στο μυαλό του σαν μια μικρή εξισωσούλα, κριτική συνειδητοποίηση ίσον κατανόησης της εκπαίδευσης συν συλλογική προσπάθεια για την αλλαγή της κατάστασης αυτής στην εκπαίδευση και στην κοινωνία συνολικά, κοινωνικά, πολιτικά, ιδεολογικά κτλ., τότε έχει μια κατεύθυνση για να μπορεί να αλλάξει την εκπαίδευση και να συμβάλει ουσιαστικά στην αλλαγή της με πολλούς τρόπους, οι οποίοι άλλοι θα είναι πολύ φανεροί, άλλοι θα είναι συλλογικοί, άλλοι θα είναι ατομικοί, θα είναι πολλοί και διαφορετικοί, πάντως θα είναι σε μια ενιαία κατεύθυνση. Και αυτό είναι το σημαντικό. Αυτά, γιατί νομίζω ότι παραπήρα φόρα και θα σταματήσω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Ευχαριστούμε πολύ. Κυρία Γούναρη έχετε το λόγο.

Π. ΓΟΥΝΑΡΗ: Μ' έχει καλύψει ο κ. Γρόλλιος οπότε απλά θα συμπληρώσω σε κάποια από τα σημεία που ανέπτυξε.

Θα ξεκινήσω από το τέλος, να συμπληρώσω σχετικά με την κριτική παιδαγωγική και τη συνεργατικότητα. Η κριτική παιδαγωγική, όσο η παιδαγωγική προσέγγιση, είναι εξ ορισμού συνεργατική. Γιατί ο Πάολο Φρέιρε

μίλησε για τη μάθηση όχι ως μία παθητική διαδικασία, μία μεταφορά γνώσης μίλησε για το τραπεζικό μοντέλο, όπου ο δάσκαλος απλά ταΐζει τη γνώση στο μαθητή ή τη μαθήτριά, ο Φρέιρε μιλάει για μια συλλογική διαδικασία, μια διαδικασία αναζήτησης, μια διαδικασία μέσα από το διάλογο.

Ο διάλογος απαιτεί δύο ή περισσότερους συνομιλητές, συνομιλήτριες. Αναζήτηση, διάλογο για μετασχηματισμό λοιπόν και αναστοχασμό. Είναι μια παιδαγωγική που συνδέει το σχολείο, όπως είπα και πριν, με την κοινωνία, όπως το ανέφερε κ. Γρόλλιος πριν, και η βάση για την παιδαγωγική είναι οι υλικές συνθήκες των μαθητών, η πραγματικότητά τους, οι υλικές συνθήκες των μαθητών αλλά και των εκπαιδευτικών και της κοινότητας μέσα στην οποία ζουν όλοι αυτοί οι παράγοντες.

Ο Φρέιρε μιλά για την ικανότητα των μαθητών να κατονομάζουν και να αναλύουν αυτή την κοινωνική πραγματικότητα, να συνδέουν τη βιωμένη προσωπική τους εμπειρία με τις δομικές συνθήκες, δηλαδή το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, να αναπτύσσουν δράση και δυνατότητα παρέμβασης μέσα από τη συλλογική δράση και την κριτική συνειδητοποίηση και να μπορούν να φανταστούν, αυτό είναι πολύ σημαντικό, να μπορούμε να φανταστούμε, κολλάει και σε όσα απάντηση και τα προηγούμενα ερωτήματα σχετικά με το τι μπορούμε να κάνουμε, να μπορούμε να φανταστούμε την κοινωνική αλλαγή για να μπορέσουμε να την υλοποιήσουμε. Αυτά σχετικά με την κριτική παιδαγωγική.

Τώρα σχετικά με τα άλλα ερωτήματα που είναι πάρα πολύ σημαντικά και θέλω να πω ότι δεν τα προσεγγίζω απ' έξω. Το ίδιο αναρωτιέμαι και εγώ ως εκπαιδευτικός, ως πανεπιστημιακός, κυρίως στο ρόλο μου στην Αμερική, στην εποχή Τραμπ. Έχω τους ίδιους φόβους, έχω τις ίδιες αγωνίες.

Έχουν κοπεί χρηματοδοτήσεις στο Πανεπιστήμιό μας. Μας έχουν δώσει γραμμή από τη διοίκηση να προσέχουμε να μείνουμε κάτω από το ραντάρ για να μπορέσουμε να συνεχίσουμε να κάνουμε τα προοδευτικά πράγματα που κάνουμε τέλος πάντων. Είμαι μαζί με τους εκπαιδευτικούς, δηλαδή είμαστε στην ίδια θέση σχετικά με το τι μπορούμε να κάνουμε, πόση ελευθερία υπάρχει, ποια είναι τα όρια.

Απλά θέλω να πω ότι υπάρχει ελευθερία και υπάρχουν όρια, αρκεί να λειτουργήσουμε στρατηγικά και διπλωματικά. Δηλαδή δεν μπορούμε να πέσουμε σε ένα κυνισμό του στυλ «τί να κάνουμε, αυτή η δομή, αυτό το σύστημα είναι μεγαλύτερο και δυνατότερο από μας και άρα θα μας συνθλίψει». Αυτό είναι το χειρότερο που μπορούμε να κάνουμε.

Και σκεφτόμουν ότι ίσως η απάντηση είναι η συλλογικότητα να γίνει συνεργατικότητα. Και όχι η συνεργατικότητα, συλλογικότητα. Νομίζω ότι αυτή είναι η σειρά που πιστεύω συνάδει με τη θέση που εξέφρασε και ο κ. Γρόλλιος πριν. Δηλαδή το σχολείο θα αλλάξει απ' έξω. Αλλά μέσα στο σχολείο θα πω ότι μικρές νίκες είναι σημαντικές.

Δηλαδή, δεν θέλω να παραβλέψουμε τις μικρές νίκες που μπορούμε να κερδίσουμε μέσα στο σχολείο, έστω και όταν δρούμε εν κρυπτώ, όπως ανέφερε κάποια συναδέλφισσα, κάποιος συνάδελφος, έστω και όταν κάνουμε αυτά πράγματα κλείνοντας την πόρτα μας. Πάντα λέω στους φοιτητές μου, που είναι δάσκαλοι στα δημόσια σχολεία, όταν κλείνουμε την πόρτα της αίθουσας, εκεί πέρα κάνουμε κάποιες επιλογές, στρατηγικές, και είμαστε εμείς και η τάξη. Θα μου πείτε όχι απαραίτητα με το μοντέλο της επιτήρησης που υπάρχει.

Τώρα κεντρικά, αν μπορεί να δοθεί χώρος για τη συνεργατική μάθηση. Θα πω, όχι, αυτό δεν μπορεί να γίνει σε κεντρικό επίπεδο. Και ο λόγος είναι αυτό που πει και πριν ο κ. Γρόλλιος, η κεντρική κυβερνητική πολιτική. Οπότε μόνο αν η κεντρική κυβερνητική πολιτική έδινε χώρο στην ελευθερία για συνεργατική μάθηση, θα μπορούσε να γίνει αυτό κεντρικά, αλλά και πάλι δεν θα μπορούσε να ορίσει όλες τις παραμέτρους.

Γιατί η συνεργατική μάθηση πρέπει να είναι τοποθετημένη και πρέπει να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του συγκεκριμένου σχολείου, της συγκεκριμένης σχολικής κοινότητας, της συγκεκριμένης μαθητικής κοινότητας και ούτω καθ' εξής. Δηλαδή, δεν είναι ένα μοντέλο, αυτό που λέμε στα αγγλικά, one size fits all. Δηλαδή, θα κάνουμε συνεργατική μάθηση και αυτό το πράγμα είναι ένα κουτί το οποίο εφαρμόζουμε. Συνεπώς, κεντρικά δεν μπορεί να γίνει κάτι.

Τώρα, τι άλλο μπορούμε να κάνουμε να προσθέσω εδώ άλλες δύο σκέψεις που είχα. Καταρχάς, χρησιμοποιούμε τη θεωρία. Δηλαδή αυτό

που κάνουμε και εδώ σήμερα, αλλά και αυτό που κάνουμε και στις πανεπιστημιακές μας αίθουσες. Κάνουμε επιστημονικά επιχειρήματα, είναι παιδαγωγικά επιχειρήματα, που είναι δηλαδή πολιτικά επιχειρήματα.

Για παράδειγμα, δικοί μου φοιτητές, που είναι δάσκαλοι και είναι στη δίγλωσση εκπαίδευση, πολύ συχνά δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν, για παράδειγμα, τη μητρική γλώσσα στο σχολείο, τη μητρική γλώσσα των φοιτητών, παρόλο που τα σχολεία είναι δίγλωσσα.

Γνωρίζοντας όμως τις θεωρίες της κατάκτησης της μητρικής γλώσσας, της διγλωσσίας και της πολυγλωσσίας, όταν ελέγχονται από τη Διοίκηση ή όταν θέλουν να προβάλλουν κάποια αιτήματα σχετικά με τη χρήση της μητρικής γλώσσας, χρησιμοποιούν τη θεωρία, χρησιμοποιούν την επιστημονική γνώση. Οπότε, εκεί ένα πολιτικό επιχείρημα γίνεται επιστημονικού και το αντίθετο.

Ένα άλλο πολύ σημαντικό κομμάτι, τί μπορούμε να κάνουμε, που νομίζω δεν έχει συζητηθεί αρκετά. Συμπεριλαμβάνουμε τους γονείς. Οι γονείς είναι ένα πολύ σημαντικό κομμάτι και πρέπει να τους βοηθήσουμε να καταλάβουν ότι ο αγώνας είναι κοινός. Πρέπει να φέρουμε τους γονείς σε αυτή τη διαδικασία. Οι γονείς είναι μέρος της συνεργασίας και της συνεργατικότητας.

Επομένως, πρέπει να τους ενημερώσουμε για τους αγώνες που κάνουμε. Να τους ενημερώσουμε πώς αυτοί οι αγώνες θα έχουν θετικό αντίκτυπο στα παιδιά τους και να τους κάνουμε και μέρος της συζήτησης. Σε συζητήσεις σαν και αυτές, θα μπορούσαμε να φέρουμε και γονείς να εκφράσουν την γνώμη τους. Και φυσικά τους μαθητές. Αυτό που είπε πριν και η κα Παγώνη, την εκπαίδευση στη δημοκρατία. Να εκπαιδεύσουμε, δηλαδή, μαθητές μας στη δημοκρατία.

Νομίζω θα σταματήσω εδώ προς το παρόν, εκτός αν υπάρχουν και άλλες ερωτήσεις.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Ευχαριστούμε πολύ. Κυρία Παγώνη έχετε το λόγο.

Μ. ΠΑΓΩΝΗ: Πολλά ειπώθηκαν ήδη. Εγώ ήθελα να επιμείνω σε δύο-τρεις ερωτήσεις.

Υπήρχε μια ερώτηση πώς συζητάω με τους μαθητές σχετικά με την επικαιρότητα, Παλαιστίνη, Τέμπη, εθνικό απολυτήριο, χωρίς να κατηγορηθώ από τη Διεύθυνσή μου ότι κάνω πολιτική συζήτηση. Πιστεύω ότι το σημαντικό είναι να διατυπώσουμε μαζί με τους μαθητές το πρόβλημα. Δηλαδή, να μην πούμε πώς πρέπει να σκεφτούμε.

Δηλαδή να μη δώσουμε μια κατεύθυνση για να πούμε αυτό είναι λάθος ή αυτό είναι σωστό, αλλά να συζητήσουμε πάνω σε κάποιο συγκεκριμένο άρθρο, πάνω στο ίδιο το πρόβλημα συγκρίνοντας κάποια άρθρα, κάποιες απόψεις, ώστε να διατυπωθεί το πρόβλημα μαζί με τους μαθητές.

Γιατί και μόνο η επίγνωση της πολυπλοκότητας αυτών των ζητημάτων, των αντιθέτων απόψεων που υπάρχουν, η καταγραφή τους και η ανάλυση τους είναι μια εκπαίδευση προς την κριτική σκέψη. Δηλαδή, το να συζητήσω τέτοιου είδους ζητήματα με τα παιδιά δεν σημαίνει ότι κάνω πολιτική συζήτηση. Καλά, πολιτική συζήτηση είναι έτσι κι αλλιώς, αλλά δεν κάνω προπαγάνδα.

Δεν κάνω προπαγάνδα, αλλά δημιουργώ έναν προβληματισμό πάνω στην επικαιρότητα, χωρίς απαραίτητα να πω τι είναι σωστό και τι είναι λάθος. Ή δηλαδή ο προβληματισμός είναι, πιστεύω, και από διδακτική άποψη και από παιδαγωγική, μια απάντηση στην ανάλυση τέτοιων επίκαιρων προβλημάτων και πολιτικών.

Τί μπορούν να κάνουν οι εκπαιδευτικοί, ειπώθηκε ήδη. Πιστεύω κι εγώ ότι μπορούν αρχικά να οργανωθούν και να συνεργαστούν μεταξύ τους. Γιατί η συνεργασία αφορά όχι μόνο τους μαθητές αλλά και τους εκπαιδευτικούς. Να αναλύσουν τις πρακτικές τους και γενικά να έρθουν σε επαφή με τέτοιου είδους κινήσεις, όπως αυτή της ΔΟΕ, που θα τους βοηθήσει και να ανταλλάξουν εργαλεία και να μιλήσουν για την εμπειρία τους μέσα στην τάξη, αλλά και να βρουν κοινές λύσεις.

Και πιστεύω βέβαια, όπως το είπε και η κα Γούναρη, και στην θεωρητική ενημέρωση, δηλαδή αν θέλω να δουλέψω πάνω στη δημοκρατία, καλό είναι να αναλύσω τις έννοιες της δημοκρατίας και πώς θέλω να τις μεταδώσω στα παιδιά. Υπάρχουν βιβλία και εγχειρίδια για αυτά.

Πιο συγκεκριμένα για την συνεργατική παιδαγωγική, εγώ πιστεύω ότι το μαθητικό συμβούλιο, το συμβούλιο της τάξης είναι ένα καλό σημείο αφετηρίας και πολλές φορές δηλαδή η οργάνωση με βάση σε κάποιες συνεργατικές αρχές αρχίζει από την οργάνωση των συμβουλίων της τάξης.

Αυτά ήθελα συμπληρωματικά, αλλά μπορώ να ξαναέρθω μετά να συμπληρώσω αν υπάρχουν άλλες ερωτήσεις.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Νομίζω πως δεν υπάρχουν άλλες ερωτήσεις. Κοιτάξτε, είναι δύο ερωτήσεις που απευθύνονται προς τη ΔΟΕ, που σχετίζονται με το θέμα που συζητάμε, να πω μόνο μισή κουβέντα σχέση με αυτό.

Είναι δύο ερωτήσεις που μιλούν για το ζήτημα της συντεταγμένης δράσης μέσα στα σχολεία και μέσα από την εργασία των εκπαιδευτικών και το τι ρόλο θα μπορούσε να έχει σε αυτό η ΔΟΕ, δηλαδή στην οργάνωση μιας παρέμβασης γύρω από το περιεχόμενο του σχολικού μαθήματος, γύρω από την παρέμβαση των εκπαιδευτικών μέσα σε αυτό, μια παιδαγωγική δηλαδή αντεπίθεση, ίσως αν θέλετε στο κλείσιμο μπορείτε να το σχολιάσετε.

Εγώ σε αυτό μόνο μία σκέψη μπορώ να καταθέσω. Νομίζω ότι η πρώτη απάντηση σε σχέση με αυτό το ερώτημα, θα ήταν ίσως να βαθύνουμε και εμείς οι ίδιοι συλλογικά, ας το πούμε έτσι, την πεποίθησή μας ότι αυτό είναι κομμάτι της ευθύνης, ας το πούμε, ενός εκπαιδευτικού συνδικάτου.

Δεν είναι κάτι έξω από τη δράση μας. Αλλά αφορά το ίδιο το περιεχόμενο της δουλειάς μας, της εργασίας μας και συσχετίζεται και μπορεί και πρέπει να εντάσσεται στο πλαίσιο των συνολικότερων διεκδικήσεων της Ομοσπονδίας.

Σε αυτό το θέμα και στη βάση του ερωτήματος για το τι μπορεί να κάνουν οι εκπαιδευτικοί μέσα στις τάξεις, υπάρχει μια μεγάλη εμπειρία. Ίσως δεν είναι τώρα ο χρόνος να την καταθέσουμε ή να την αναλύσουμε εδώ, αλλά υπάρχει μία προσπάθεια που κάνουν πολλοί συνάδελφοι μας να δουλέψουν μέσα στις τάξεις τους για ζητήματα ευρύτερου κοινωνικού, πολιτικού ενδιαφέροντος. Γιατί πράγματι, δεν είναι αποκομμένο το σχολείο από την κοινωνία.

Για παράδειγμα, είχαμε το προηγούμενο διάστημα μεγάλες κινητοποιήσεις και διεκδικήσεις από το κομμάτι των αγροτών. Αυτό έγινε αντικείμενο συζήτησης μέσα σε σχολεία ή για τα θέματα που είπαμε και στην αρχή, για τα Τέμπη και οτιδήποτε άλλο, παίρνονται πρωτοβουλίες και πολύ ενδιαφέρουσες.

Και θυμίζω ότι στην πρώτη εκδήλωση που κάναμε, μας παρουσιάστηκε εδώ από τον κ. Σιάτρα και την ομάδα του, μια πολύ ενδιαφέρουσα προσπάθεια παρέμβασης γύρω από ένα θέμα πολύ επίκαιρο όπως ήταν οι πλημμύρες στην περιοχή της Θεσσαλίας από τον “Daniel”, κι ένα πρόγραμμα μας παρουσιάστηκε εδώ στο πλαίσιο των εκδηλώσεων, ένα πρόγραμμα που δίνει έναν τρόπο μεθοδολογίας, μια μεθοδολογία παρέμβασης, που είχε εμπλοκή των παιδιών με μια πολύ ωραία κατάληξη.

Άρα λοιπόν, υπάρχουν τρόποι, νομίζω ότι και αυτές οι εκδηλώσεις, όλες αυτές οι εκδηλώσεις που έχουμε κάνει αυτά τα χρόνια, νομίζω προσεγγίζουν τις 50 αν δεν κάνω λάθος, αποτελούν τέτοια εργαλεία δουλειάς.

Νομίζω ένα δεύτερο, ίσως, έχουμε ως Ομοσπονδία ευθύνη, είναι να δημιουργούμε τις πολιτικές και συνδικαλιστικές προϋποθέσεις για να μπορούν οι συνάδελφοι να δουλεύουν στο περιεχόμενο του σχολείου τους χωρίς παρεμβάσεις ή όπου υπάρχουν παρεμβάσεις, να υπάρχει μια στιβαρή συνδικαλιστική στήριξη.

Και το λέω γιατί είχαμε περιστατικά που στοχοποιήθηκαν συνάδελφοι από την προσπάθεια που έκαναν να ανοίξουν θέματα μέσα στις τάξεις τους. Είναι πολύ χαρακτηριστικά τα περιστατικά με τη συναδέλφισσα στο 3ο Δημοτικό Σχολείο Ταύρου, η δίωξη της συναδέλφισσας Λάζου για το έργο, για το θεατρικό για την Παλαιστίνη και όλα τα υπόλοιπα.

Άρα οι συνδικαλιστικές, οι πολιτικές προϋποθέσεις ώστε να μπορούν οι εκπαιδευτικοί με μια ελευθερία, με τα όρια φυσικά, όπως είπε ο κ. Γρόλλιος, να δουλεύουν τέτοια ζητήματα μέσα στις τάξεις τους, αλλά νομίζω και σε αυτό υπάρχουν περιθώρια πολλά γι' αυτοτελείς μορφές παρέμβασης, παιδαγωγικές, πολιτιστικές, που ήδη ίσως όχι τόσο ως Ομοσπονδία αλλά πάρα πολλοί Σύλλογοι σε όλη την Ελλάδα, αξιοποιούν και δουλεύουν με βάση αυτές, από παιδαγωγικά περιοδικά ειδικά στην Κρήτη που έχουν μια πολύ

μεγάλη ιστορία και διαχρονικότητα, από επισκέψεις σε μουσεία, από ατζέντες, από θεατρικές παραστάσεις, από εκδηλώσεις, από αποθετήρια υλικού που διαμορφώθηκαν ειδικά μέσα στην πανδημία, παιδαγωγικού υλικού, σε πολλές περιπτώσεις αρκετά πρωτοποριακού, που διαχέεται και αξιοποιείται μέσα στην δουλειά των εκπαιδευτικών ή από πρωτοβουλίες που ήδη τρέχουν και είναι πολύ αξιόλογες και σαν Ομοσπονδία θα μπορούσαμε να τις αγκαλιάσουμε, που έχουν μια τέτοια λογική.

Όπως για παράδειγμα η πρωτοβουλία που έχει πάρει η Ομοσπονδία Γονέων της Αττικής για την προώθηση του λογοτεχνικού βιβλίου μέσα στα σχολεία, που ήδη αγκαλιάζεται από πάρα πολλά σωματεία και δημιουργεί και ένα πεδίο ώσμωσης κοινό με τους γονείς και ένα πεδίο, ας το πούμε ένα πεδίο πάλης. Γιατί νομίζω είναι και αυτό ένα πεδίο αγώνα.

Και επειδή αγγίζουμε ένα πολύ ουσιαστικό θέμα που σχετίζεται με τις εκδηλώσεις για τα ενιαία κείμενα, για την εξωτερική αξιολόγηση, ακριβώς αυτός ο δρόμος που ανοίξαμε νομίζω ότι ακουμπάει αυτό το θέμα με έναν τέτοιο τρόπο.

Αλλά ξαναλέω, για να μην πω κάτι παραπάνω, το κρίσιμο είναι να συνειδητοποιούμε συλλογικά όλο και βαθύτερο ότι αυτό είναι κομμάτι που μας αφορά. Και αυτό δεν είναι εύκολο, αλλά νομίζω ότι έχει ανοίξει ένας δρόμος. Αυτό από την πλευρά της Ομοσπονδίας για το θέμα αυτό, δεν ξέρω αν θέλετε κλείνοντας να προσθέσετε κάτι ακόμα ή να επισημάνετε κάτι, κ. Γρόλλιο.

Π. ΓΡΟΛΛΙΟΣ: Ναι, να πω δύο λόγια, πάνω στο τελευταίο θέμα, γιατί είναι πολύ σημαντικό προσθέσω δύο πράγματα.

Το πρώτο, και νομίζω είναι αρκετά σημαντικό, είναι ότι η ΔΟΕ όπως και άλλες Ομοσπονδίες, και η ΟΛΜΕ προφανώς, η ΟΙΕΛΕ κτλ., κατά τη γνώμη μου, θα έπρεπε και δεν θέλω να κάνω εδώ τον έξυπνο ή τον ειδικό σύμβολο της Ομοσπονδίας, αλλά θα μπορούσαν να κοιτάξουν το ζήτημα της υποστήριξης κάποιων παιδαγωγικών πρακτικών, όχι που κάνουν οι δάσκαλοι, αλλά κάποιων συνολικά παιδαγωγικών θεωρητικών απόψεων, ας το πω έτσι, τις οποίες πρέπει να βάλουν στο πρόγραμμά τους.

Δηλαδή, σήμερα μιλήσαμε για τη συνεργατικότητα στην εκπαίδευση. Εάν όλη η Ομοσπονδία, και εδώ είναι σημαντικό βέβαια, να μην υπάρχουν διαφωνίες στο θέμα αυτό, ή τουλάχιστον η μεγάλη πλειονότητα της της Ομοσπονδίας και των δασκάλων, του Διοικητικού Συμβουλίου και των δασκάλων, συμφωνούν ότι είναι ορθό να προωθήσουν μια, ας την πω πολύ γενικά εγώ, προοδευτική παιδαγωγική που να περιλαμβάνει τη συνεργατικότητα ως βασικό άξονα, αυτό νομίζω ότι μπορεί να μπει και σαν διεκδίκηση της Ομοσπονδίας.

Δηλαδή όπως η Ομοσπονδία διεκδικεί κάποια συγκεκριμένα θεσμικά ζητήματα και καλά κάνει προφανώς, μπορεί να βάλει κι ένα ζήτημα παιδαγωγικό. Τί παιδαγωγική διεκδικεί για τα σχολεία; Αυτό είναι ένα ζήτημα που νομίζω πρέπει να το εξετάσει. Δεν είναι το άπαν σήμερα, η κατάσταση είναι πολύ δύσκολη, για να πούμε ότι αυτό είναι το κύριο και το πρωταρχικό πρέπει να κάνει η Ομοσπονδία, αλλά είναι μια παράμετρος που νομίζω είναι σημαντική.

Και το δεύτερο που ήθελα να πω είναι ότι επειδή ήμουν δάσκαλος, εννοώ στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, από το 1987, διορισμένος μέχρι το 1909, δηλαδή μια δωδεκαετία στη δημόσια εκπαίδευση και μετά πήγα στο Πανεπιστήμιο το 1999, νομίζω ότι θα έπρεπε και έχω ζήσει μια κατάσταση στην εκπαίδευση όπου στα πράγματα υπήρχε πολύ μεγαλύτερη ελευθερία, δηλαδή θυμάμαι τότε εκπαιδευτικούς, συναδέλφους να φέρνουμε στα σχολεία, ατομικά ή συλλογικά, ας πούμε λογοτέχνες, να μας παρουσιάσουν το έργο τους, λέω ένα παράδειγμα.

Νομίζω ότι είναι καλό η ΔΟΕ να κάνει μια πολιτισμική, ας το πω έτσι, αντεπίθεση. Δηλαδή, τα σχολεία σήμερα είναι γεμάτα από ό,τι μαθαίνω από τους εκπαιδευτικούς, γιατί έχω πολλούς φίλους εκπαιδευτικούς, ευτυχώς, για μένα, είναι γεμάτα από διάφορα προγράμματα. Γιατί δεν κάνει εδώ ένα αντεπίθεση επίπεδο πολιτισμού στα σχολεία;

Δηλαδή, πει ότι φέτος θέλουμε να βάλουμε στα σχολεία και να δουν οι μαθητές, να μελετήσουν μαθητές μαζί με τους εκπαιδευτικούς, μια συγκεκριμένη, τον Σεφέρη ας πούμε, τον Ρίτσο, κάποιον ποιητή, λέω ένα παράδειγμα, ή κάποιον λογοτέχνη, δε θέλω να κάνω συγκεκριμένη πρόταση. Να μπορεί να κάνει δηλαδή μια πολιτισμική αντεπίθεση απέναντι σε αυτόν τον ορμαγδό προγραμμάτων, δεξιοτήτων κτλ., που είναι σε καθαρά

νεοφιλελεύθερη κατεύθυνση στα σχολεία και νομίζω αποπροσανατολίζει σε μεγάλο βαθμό τους εκπαιδευτικούς, τους βάζει σε ένα κανάλι ανταγωνισμού και πολλά άλλα.

Αυτές είναι οι δύο σκέψεις που μπορώ να κάνω στο ζήτημα αυτό. Δεν ξέρω αν είναι χρήσιμες σκέψεις, εσείς θα το κρίνετε, εσείς είστε στην Ομοσπονδία, δεν είμαι εγώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Ευχαριστούμε πολύ. Κυρία Γούναρη, θέλετε κάτι να προσθέσετε;

Π. ΓΟΥΝΑΡΗ: Όχι, έχω καλυφθεί πλήρως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Κυρία Παγώνη;

Μ. ΠΑΓΩΝΗ: Ήθελα απλώς να πω σχέση με αυτό που είπατε, να πούμε ότι είναι σημαντικό για τους εκπαιδευτικούς να θεωρήσουν ότι αυτές οι κινήσεις που γίνονται τους αφορούν. Αυτό που γίνεται, δηλαδή, αυτές οι κινήσεις σχετικά με τη συνεργασία στο σχολείο ή με το δημοκρατικό σχολείο μας αφορούν και ότι δεν είμαστε μόνοι μας.

Πιστεύω ότι αυτό είναι σημαντικό και ίσως είναι πιο σημαντικό επίσης ιδιαίτερα για τους νέους εκπαιδευτικούς. Γιατί η αλήθεια είναι ότι η συνεργατική παιδαγωγική μειώνει την απόσταση ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και το μαθητή και πολλές φορές μπορεί να δημιουργεί ένα αίσθημα ανασφάλειας ή έλλειψης του κύρους που έχουμε απέναντι στους μαθητές.

Και από αυτή την άποψη, πιστεύω ότι είναι πολύ σημαντικό να αισθανθούμε ότι υπάρχει ένα πλούσιο παιδαγωγικό υλικό και μια κοινότητα παιδαγωγική γύρω μας, στην οποία μπορούμε να απευθυνθούμε και η οποία μπορεί να υποστηρίξει και το νέο εκπαιδευτικό, αν έχει τέτοιες είδους ερωτήματα και αν αισθάνεται ιδιαίτερα μόνος του.

Να ξεκινήσει μια συνεργατική παιδαγωγική μέσα στην τάξη, η οποία, όπως είπε και η κα Γούναρη, δεν είναι απλώς μια τεχνική. Είναι μια ολόκληρη οργάνωση της τάξης κανονικά και του σχολείου. Γιατί η συνεργατική παιδαγωγική, για να εφαρμοστεί σωστά, κανονικά πρέπει να εφαρμοστεί στο επίπεδο του κάθε σχολείου. Και αυτό σημαίνει μια άλλη μορφή οργάνωσης και μεταξύ των εκπαιδευτικών.

Οπότε πιστεύω ότι η συνεργασία εντάξει των εκπαιδευτικών και μεταξύ των σχολείων είναι πολύ σημαντική προς αυτή την κατεύθυνση. Αυτό ήθελα να πω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Ευχαριστούμε πολύ. Νομίζω ότι κάπου εδώ μπορούμε να ολοκληρώσουμε τη σημερινή μας εκδήλωση. Νομίζω ότι άνοιξε πάρα πολλούς προβληματισμούς, πάρα πολλά πεδία σκέψης στα οποία μπορούμε να επανέλθουμε.

Συνεχίζουμε όλες αυτές τις πρωτοβουλίες και στο κομμάτι το παιδαγωγικό, τον προβληματισμό, την ανάδειξη των θέσεων που έχουμε για όλα αυτά τα ζητήματα και μέσα από τις θέσεις που έχουμε και σαν ΔΟΕ, μέσα από τα συνέδριά μας θέτουμε πολλά ζητήματα που έχουμε και παιδαγωγικό πρόταγμα και νομίζω ότι αυτό είναι μια κατάκτηση που κλάδου όλα αυτά τα χρόνια, δηλαδή, πέρα από τα στενά οικονομικά, υλικοτεχνικά ζητήματα να έχουμε παιδαγωγικό πρόταγμα στις διεκδικήσεις μας.

Και μαζί με αυτόν τον αγώνα, σε αυτό το πεδίο, φυσικά δυναμώνουμε τον αγώνα και στο πεδίο της συλλογικότητας της διεκδίκησης. Και αυτό το λέω γιατί έχουμε το επόμενο διάστημα τις Γενικές μας Συνελεύσεις και θέλουμε και από εδώ να καλέσουμε όλους τους συναδέλφους να πάρουν μέρος, να πλαισιώσουν τις δράσεις των Σωματείων.

Την επόμενη εβδομάδα έχουμε ολομέλεια Προέδρων ως ΔΟΕ ώστε να αποφασίσουμε και τις δράσεις μας για το επόμενο διάστημα. Και νομίζω ότι έχουμε πολλές δυνατότητες, μεγάλη δύναμη στα χέρια μας να ανατρέψουμε πολιτικές που βλέπουμε ότι δεν είναι μόνο στη χώρα μας, είναι και σε άλλες χώρες, είναι από πολλές κυβερνήσεις και έχουν ένα πρόσημο τελικά που αφορά μια κοινωνία και μια εκπαίδευση που στηρίζει τα συμφέροντα κάποιων λίγων απέναντι στις ανάγκες των πολλών αυτού του κόσμου.

Να είστε καλά, σας ευχαριστούμε πάρα πολύ και καλή δύναμη.

ΛΗΞΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ